

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
EVANGELICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Bakalářská práce

**Křest na pozadí liturgických reforem
16. a 20. století**

František Pekárek

Vedoucí práce: Prof. David Holeton
Studijní program: B6141 Teologie
Studijní obor: Teologie křesťanských tradic

Praha 2008

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci s názvem Křest na pozadí liturgických reforem 16. a 20. století napsal samostatně a výhradně s použitím uvedených pramenů.

Souhlasím s tím, aby práce byla zveřejněna pro účely výzkumu a soukromého studia.

V Praze dne 26. srpna 2008

František Pekárek

Bibliografická citace

Křest na pozadí liturgických reforem 16. a 20. století [rukopis] : bakalářská práce / František Pekárek ; vedoucí práce: David Holeton. -- Praha, 2008. -- 45 s.

Anotace

Práce *Křest na pozadí liturgických reforem 16. a 20. století* se zabývá vztahem liturgických reforem křestních ritů v 16. století a současného hnutí liturgické obnovy. Vlastním tématem práce je proměna křesťanské iniciace na konci 20. století a její vztah k reformě křestních ritů v období reformace. První část práce popisuje reformy luterských a anglikánských křestních ritů. Pro srovnání jsou použity Lutherovy *Taufbüchlein* a první dvě vydání *Book of Common Prayer*. Druhá část práce se věnuje novodobým snahám o obnovu křestních ritů. Jako modelové příklady slouží nové křestní rity kanadských anglikánů a luteránů. Zkoumání jednotlivých křestních ritů předchází teologický rozbor prováděných změn. Samotný závěr práce svým zaměřením poněkud přesahuje vytčený cíl, když představuje celou problematiku obnovného hnutí v širších souvislostech. Poskytuje jednak typologii postojů odpůrců liturgické obnovy a dále se pokouší přinést hlubší vhled do historických souvislostí, které toto hodnocení utvářejí. V závěru práce najdeme autorův pohled na otázku přínosu obnovných snah na poli křestní liturgie a teologie pro nejširší ekuménu. Tato práce vznikla na Institutu ekumenických studií v Praze.

Klíčová slova

Křesťanská iniciace – křest – křestní rity – liturgické reformy – obnova.

Summary

The work *Liturgical Reforms and Renewal concerning baptism in the 16th and 20th century* explores relationship between liturgical reforms of baptismal rites in the 16th century and contemporary liturgical movement. The main theme of the work is the transformation of Christian initiation at the end of 20th and its relation to the reforms of baptismal rites in the reformation period. The first part of the work describes reforms of Lutheran and Anglican baptismal rites. There are two main sources used for comparison: Luther's *Taufbüchleins* and first two editions of the *Book of Common Prayer*. The second part of the work is dedicated to contemporary efforts to renew baptismal rites. The rites of Canadian Anglicans and Lutherans serve as prototypes. The investigation of baptismal rites is preceded by the theological examination of any performed changes. The conclusion of the work transcends its aim when it shows the problems of renewal in wider context. It provides with the typology of the opponents of liturgical movement and tries to bring deeper insight into historical connections which form their attitudes. In the conclusion, we can find author's perspective on the contribution of renewal in baptismal theology and liturgy for the broadest ecumena. This work came into being at the Institute of Ecumenical Studies in Prague.

Keywords

Christian initiation – baptism – baptismal rites – liturgical reforms – renewal.

Poděkování

Na tomto místě bych chtěl poděkovat prof. Davidu Holetonovi za vedení práce, Pavlu Hradilkovi za cenné připomínky a všem, kteří se mnou měli trpělivost. Bohu buď chvála za to, že jsem mohl tuto práci dokončit.

Obsah

Úvod.....	9
1. Křest a liturgie v období reformace	10
1.1. Martin Luther	10
1.2. Anglikáni.....	16
2. Křest a liturgie v době liturgické obnovy	28
2.1. Hnutí liturgické obnovy	28
2.2. Anglikáni (včera i dnes, na cestě i v zákopech).....	29
2.3. Luteráni (severoamerické pojetí)	40
Závěr	43
Seznam literatury	46
Seznam zkratk	48

Úvod

Ve své práci bych se chtěl zabývat srovnáním liturgických reforem 16. století s probíhající liturgickou obnovou na poli křestní iniciace. Vycházel jsem při tom zejména z anglicky psané literatury a ze zdrojových textů v anglickém jazyce, ať už v tištěné nebo elektronické podobě. Řada zajímavých a moderních textů k tématu je dostupná v naší jazykové oblasti pouze na internetu. Pro specifické zaměření mého zkoumání bylo jejich použití nezbytné.

První část práce je převážně historická, rozhodl jsem se ji věnovat srovnání nejprve luterských a poté anglikánských křestních ritů. Reformy křestních ritů probíhaly většinou ve dvou stupních. Nejprve došlo k převedení do národních jazyků, v druhé fázi se už reformátoři nezdáhali sáhnout do ritů samotných. Ačkoliv jsem větší část této části práce věnoval srovnávání jednotlivých reforem, zajímala mě především metoda, jakou reformátoři postupovali a dále předpoklady, z nichž vycházeli. Hlubší vhled do práce reformátorů mi umožnil lépe porozumět rozdílným předpokladům hnutí liturgické obnovy.

Pojítkem mezi první a druhou částí práce by měly být právě ty myšlenkové pochody, které se odehrávaly v hlavách reformátorů tehdy a protagonistů hnutí liturgické obnovy nyní.

Druhou část práce jsem se rozhodl napsat poněkud odlišným způsobem. Z didaktického hlediska by bylo možná vhodnější sledovat strukturu první části práce a zabývat se podrobněji zvolenými církevními typy (anglikáni a luteráni) a na jednotlivých částech demonstrovat důsledně rozdíly proměn křestních ritů ze 16. století a ve druhé polovině 20. století. Této myšlenky se úplně nevzdám, ale použiji ji jen pro ilustraci. V druhé části bych chtěl zůstat poněkud více na obecné úrovni. Mám pro to dva hlavní důvody.

Zatímco při zkoumání křestních ritů ze 16. století jsme poměrně jasně omezeni dostupným materiálem, znalostí hlavních teologických proudů (reformátorů) a dobových reálií a souvislostí, dnes je situace poněkud jiná. Doba je mnohem nepřehlednější, s dalším štěpením hlavních reformačních proudů, s následujícími probuzeními a s rozvojem internetu máme k dispozici mnohem větší množství informací, které je ovšem obtížnější přehledněji utřídit a zajistit jejich relevanci k tématu. Pokud bych důsledně sledoval formu první části práce, stane se ta druhá možná inspirativním, přesto však pouhým výsekem současného křesťanského spektra a jeho přístupu k liturgii. Pokusím se zachytit obecnější linii, která je podle mého názoru více zohledňuje ekumenický rozměr zpracovávaného tématu.

1. Křest a liturgie v období reformace

1.1. Martin Luther

Každé zkoumání křestní teologie a podobně i křestní praxe v období reformace musí nevyhnutelně začít u Martina Luthera. Luther velmi propracoval teologii křtu na základě učení apoštola Pavla a učinil ji spolu s učením o ospravedlnění pouhou milostí na základě víry v Boží zaslíbení prostředkem k obnově církve. Tento důraz zdědily mnohé, ne-li všechny, církve vzešlé z reformace. Luther důvěřoval, stejně tak jako mnozí současníci liturgické obnovy, že v obnovené důstojnosti křtu může dojít k znovuzrození církve a tomuto účelu podřídil veškeré své revize. Tak se stalo, že dosud málo proměnné křestní rity doznaly poměrně drastických změn. To platí nejen o Lutherových *Taufbüchlein*, ale i o dalších křestních řádech, které vyšly z pera reformátorů.

1.1.1. Raný pohled na křest

Luther původně považoval křest za jedinou v církvi zachovanou svátost.¹ V úvodu svého pojednání O svátosti křtu ve spisu o babylónském zajetí církve píše:

„Požehnaný budiž Bůh a Otec Pána našeho Ježíše Krista, kterýž podle bohatství své milosti zachoval ve své církvi aspoň tuto jedinou svátost neposkvřenou a nezhyzděnou lidskými ustanoveními a ponechal ji v svobodě pro všechny národy lidské a nedopustil, aby také ona byla potlačována mrzkou ziskuchtivostí a bezbožnou pověrou.“²

Z dalšího výkladu je ovšem patrné, že Luther takto smýšlel především o křtu nemluvnat, který v té době byl naprosto převládající praxí:

„To učinil nepochybně s tím úmyslem, aby nemluvnátka, která ještě nejsou schopna lakomství a pověry, byla touto svátostí zasvěcována a prostinkou věrou v jeho slova posvěcena; a jím také nejdokonaleji prospívá křest. ... Ale když satan nemohl vyhladiti moc křtu při maličkých, přece měl tolik moci, že ji vyhladil u všech dorostlých, takže není skoro nikoho, kdo by vzpomínal, že byl pokřtěn...“³

Tento stav je připisován tomu, že se v církvi vytratila víra v Boží zaslíbení, kterého se nám ve křtu dostalo, a byla nahrazena nezdravě postavenou praxí pokání.⁴ Luther dále říká:

¹ Srov. Fisher, *Christian Initiation*, s. 3

² Luther, *Babylónské zajetí*, s. 285

³ Tamtéž, s. 285–286

⁴ Tamtéž, s. 286–287

„To první tedy, nač je třeba při křtu mít zřetel, je Boží zaslíbení: ‚Kdož uvěří a pokřtí se, spasen bude, kdož neuvěří, bude zatracen.‘ Toto zaslíbení je nesrovnatelně lepší než všechna pompa skutků, slibů, klášterních řeholí a cokoliv si lidé zavedli; neboť na tomto zaslíbení visí všechno spasení.“⁵

Hlavním problémem se tedy stává nevíra, která dosud nebyla považována za nepřekonatelnou překážku pro působení svátostí.

„Neboť schází-li víra nebo není-li získána, křest nic neprospěje, ba přímo škodí nejen tehdy, když je přijímán, nýbrž po celý následující život. Taková nedůvěra totiž obviňuje Boží zaslíbení ze lživosti, což jest největší ze všech hříchů.“⁶

Vztah úkonu, víry a slova vidí Luther následovně:

„Neospravedlňuje tedy a neprospívá nikomu křest, nýbrž víra v slovo zaslíbení, ke kterému je křest připojen; ona ospravedlňuje a naplňuje to, co křest naznačuje, neboť víra jest ponoření starého člověka a vnoření nového člověka.“⁷

Jinými slovy: neospravedlňuje ceremonie, ale víra v Boží zaslíbení. Tak velký důraz položený na víru přijímajícího by se zdál být v rozporu s tehdy naprosto běžnou praxí křtu malých dětí. K tomu Luther říká: „Zde opakují, co říkají všichni, totiž, že nemluvňatům přichází na pomoc cizí víra, víra těch, kteří je přinášejí ke křtu.“ a dále rozvíjí vlastní argumentaci ve prospěch křtu dětí.⁸ Ovšem to, co je řečeno o křtu ve *Větším katechismu* za účelem vyvrácení „námitek sektářů“⁹, se zdá být v rozporu s tím, co Luther napsal dříve.¹⁰ Podle Fishera musel Luther na jedné straně u dětí nějakou víru předpokládat, aby si neodporoval v učení o svátostech, avšak na jiném místě, zdá se, připisuje křtu dětí objektivní účinnost.¹¹ V každém případě spoléhá na víru církve a má velkou důvěru v moc přímluvné modlitby – jako příklad uvádí tradiční výklad obrácení sv. Pavla na modlitbu sv. Štěpána. Na závěr své argumentace ve prospěch křtu nemluvňat dovozuje: „Ale pak svátosti nepůsobí svou vlastní mocí, nýbrž mocí víry; bez víry nepůsobí naprosto ničeho...“¹² Tam, kde se

⁵ Tamtéž, s. 288

⁶ Luther, *Babylónské zajetí*, s. 288

⁷ Tamtéž, s. 302

⁸ Tamtéž, s. 315–316

⁹ Srov. *Knihy svornosti*, s. 447–448, zejména články 52, 53 a 55, 57.

¹⁰ Existují samozřejmě i názory, že Lutherova obrana křtu dětí je v souladu s jeho křestní teologií a zřejmě i s jeho teologií jako celkem. Srov. Trigg, *Baptism in the Theology of Martin Luther*, s. 107. Já jeho přesvědčení po přečtení spisu *Babylónské zajetí* nesdílím, ba naopak, podezřívám autora, že argumentace byla vytvořena s jasným záměrem oslabit vztah víry a křtu a posílit objektivní charakter svátostí.

¹¹ Srov. Fisher, *Christian Initiation*, s. 5

¹² Luther, *Babylónské zajetí*, s. 316

Luther dovolává Božího slova a příkazu jako poslední instance při rozhodování v otázce křtu dětí, se, podle mého názoru, pohybuje na velmi tenkém ledě a podléhá právníckému způsobu myšlení své doby.¹³

Je samozřejmé, že teologické pochopení křtu ovlivňuje i jeho vnější podobu. Podrobněji to uvidíme na Lutherovo vlastních křestních ritech. Zde bych uvedl pouze dva příklady, které nám pěkně ilustrují tento přechod. Oba dva pocházejí z *Babylónského zajetí* a mají širokou ekumenickou souvislost.

Poté, co Luther odhalí pravou podstatu a význam křtu na základě učení apoštola Pavla v šesté kapitole listu Římanům, píše ohledně vnějšího znamení toto:

„Z té příčiny bych chtěl, aby byli křtěnci do vody docela ponořeni ... ne že bych to pokládal za nezbytné, ale bylo by to pěkné, kdyby se věci tak dokonalé a plně dalo znamení stejně plně a dokonalé, jak bylo nepochybně od Krista ustanoveno.“¹⁴

Z vlastní teologické perspektivy považuje za nepodstatný spor o tzv. křestní formuli, která by se snad dala označit jako předchůdce a prapůvodní základ křestního ritu. Její přesné znění bývalo a dodnes bývá považováno za základní kámen platného křtu, nicméně také sloužilo a stále slouží jako jakýsi „šibolet“ k potvrzení církevní identity. O to více překvapí Lutherův přístup:

„Ať už udílí křest jakýmkoliv způsobem, jen když ne ve jménu člověka, ale ve jménu Páně, působí skutečné spasení; ba nepochybuji, že kdo by jej přijal ve jménu Páně, byl opravdu pokřtěn ve jménu Páně, i kdyby bezbožný služebník křest ve jménu Páně neudělil. Neboť moc křtu nezáleží tak na víře a praxi toho, kdo jej uděluje, nýbrž na víře a užívání toho, kdo jej přijímá...“¹⁵

V úvodní části jsem naznačil některé teologické předpoklady, které stály na pozadí Lutherovy reformy latinského křestního ritu. Pojdme se nyní podívat na další důvody, které vedly k překladu „toho, co se až dosud konalo v latině“, a dále, jak se nové teologické pochopení křtu promítlo do prvních německých křestních ritů.

1.1.2. První křestní kniha

Jak už jsem naznačil, ve středověku se používala v západní církvi latina, a to nejen jako jazyk vzdělaných kněží, ale i jako jazyk liturgický. Není tedy divu, že i křestní obřady probíhaly v latině a že jim běžný člověk příliš nerozuměl. V roce 1523 vyšel ve Wittenbergu první Lutherův překlad křestního ritu do němčiny. Důvody pro jeho sepsání nacházíme v epilogu. Zatímco v roce 1520,

¹³ Srov. *Kniha svornosti*, s. 447–448, zejména články 55–57.

¹⁴ Luther, *Babylónské zajetí*, s. 306

¹⁵ Tamtéž, s. 297 a 298

kdy vyšel spis *Babylónské zajetí*, Luther ještě křestní praxi latinské církve jaksi oceňoval, později, v doslovu ke své první *Taufbüchlein*, ji silně kritizuje:

„Proto když každý den slyším a vidím, jak nedbale a s pramalou úctou, neřku-li s lehkovážností, se zachází s touto vznešenou, svatou a útěšnou svátostí křtu v případě malých dětí – čehož, myslím, jedna příčina je skutečnost, že ti, kteří přihlížejí, vůbec nerozumí tomu, co se říká a vykonává, zdá se mi nejen užitečné, ale také nezbytné, aby byl křest vysluhován v německém jazyce.“¹⁶

Forma křtu byla pro Luthera méně důležitá než víra přijímajícího,¹⁷ ačkoli středověká církev upřednostňovala precizní provedení obřadu. Obzvláště velký důraz se kladl na trojiční křestní formuli, které byli vyučováni i laici, aby mohli v případě nutnosti pokřtít. Toho se využívalo téměř výhradně u novorozenců, která byla ohrožena na životě. Pokud se potom některá zotavila, prováděly se vynechané části obřadu v církvi dodatečně.¹⁸ Co se týče jednotlivých tradičních součástí obřadu, Luther píše:

„Nyní mějte také na paměti, že při křtu jsou nejméně důležité následující vnější věci: vydechnutí pod oči, označení křížem, umístění solí do úst, potřetí slinou a hlinou na uši a nos, pomazání olejem na prsou a ramenech, označení šesťky křížem, oblečení do křestního roucha a podání hořící svíce do ruky, a cokoliv dalšího, co lidé přidali, aby přikrášlili křest. Protože křest se zajisté může konat bez všech těchto věcí a samy o sobě nejsou tím druhem vynálezu, kterému se ďábel vyhýbá a jež bude uchráněn. Ten zostouzí mnohem větší věci než tyto. Zde je upřímnost vyžadována.“¹⁹

Lutherovi se pravděpodobně jedná o to, aby za jednotlivými ceremoniemi stála víra a ne pověra, aby lidé rozuměli tomu, co se vykonává a snad nejvíce mu jde o to, aby vnější stránka (forma) odpovídala té vnitřní (víra) a aby nezatemňovala skutečnou podstatu křtu. O vlastní reformu křestního ritu se pokusil ve dvou stupních.

V první fázi šlo Lutherovi především o převedení tehdy používaného latinského ritu do německého jazyka.

„A proto jsem přeložil do němčiny, co se až dosud konalo v latině, tedy, abychom křtili v němčině, aby kmotři a přihlízející mohli být mnohem více pohnuti k víře a k opravdovější úctě; a kněží, kteří křtí, by se měli mnohem více starat o své posluchače.“²⁰

Provedl při tom pouze dílčí změny, a to tak, aby celá struktura a všechny části původního latinského ritu zůstaly zachovány.²¹

¹⁶ Fisher, *Christian Initiation*, s. 6

¹⁷ Viz. poslední citace v předchozím oddílu

¹⁸ Srov. Fisher, *Christian Initiation*, s. 135

¹⁹ Tamtéž, s. 7

²⁰ Tamtéž, s. 6

„Avšak až dosud jsem si nepřál udělat závažnější změny v křestním řádu, který by mohl – jak bych mohl dobře připustit – být vylepšen, protože měl nedbalé autory, kteří si dostatečně neuvědomili slávu křtu.

Ale abych byl mírný ke slabým, ponechávám ho beze změn, aby si nemohli stěžovat, že bych chtěl zavést nějaký nový křest, a hledat chyby na těch dříve pokřtěných, jako kdyby oni nebyli řádně pokřtěni. Protože, jak jsem řekl, lidské přídavky nejsou důležité, za předpokladu, že křest je vysluhován s Božím slovem, s náležitou vírou a opravdovou modlitbou.“²²

V doslovu k první *Taufbüchlein* je indikována mnohem drastičtější změna křestního ritu, než jaké se mu dostalo. Důvod se zdá být prozaický: Luther nechtěl zavdat příčinu k pohoršení a vzbudit pochybnosti ohledně dosud prováděného křtu. Po rozchodu s římskou církví svůj názor zřejmě změnil.²³ Další Lutherův zásah do křestního ritu byl vskutku radikální. Výše uvedený poslední odstavec epilogu se v úvodu k druhé *Taufbüchlein* už nevyskytuje.²⁴

1.1.3. Druhá křestní kniha

Lutherova nově revidovaná druhá *Taufbüchlein* vyšla o tři roky později v roce 1526. Forma křtu doznala mnohem zásadnějších změn. V podstatě všechny „vnější věci“, které Luther nepovažoval za důležité, ze svého ritu nyní vypustil, a ten se tak stal oproti původnímu latinskému extrémně stručný. Jmenovitě vypustil následující části:

- trojnásobné vydechnutí pod oči (v úvodu křestního obřadu služebník říká: „Vyjdi ty nečistý duchu a udělej místo Duchu svatému.“²⁵, což bylo původně doprovázeno starobylým symbolickým úkonem – vydechnutím na tvář dítěte²⁶)
- podání soli katechumenům (po označení křížem původně následoval celý obřad, ke kterému se vztahovaly další modlitby včetně požehnání soli; ty

²¹ Vypustil některé modlitby a upravil příslušné rubriky, které předpokládaly přítomnost většího počtu katechumenů a rozdílnoú katechezi pro mužské a ženské pohlaví. Po podání soli zařadil vlastní modlitbu nad kandidátem křtu a vypustil některé části exorcismů. Po čtení z Markova evangelia se kněz modlí nad dítětem společně s kmotry, ale už nericituje krédo. Následující exorcismus byl rovněž vypuštěn. Další změny jsou pouze nepatrné. Jedná se především o mírné odchylky ve slovním znění. Nejnápadnější je asi změna odpovědí na oba otázkové triplety při vlastním křestním obřadu.

²² Tamtéž, s. 8

²³ Luther byl exkomunikován papežem Lvem X. 3. ledna 1521 v bule *Decet Romanum Pontificem*

²⁴ Srov. Fisher, *Christian Initiation*, s. 23

²⁵ Tamtéž

²⁶ Tamtéž, s. 9

samozřejmě po jeho vypuštění ztratily svůj smysl, proto Luther použil jen jejich část a dále opět zařadil vlastní modlitbu nad kandidátem křtu²⁷)

- modlitby, jež byly součástí exorcismů (zatímco v první *Taufbüchlein* byla převážná část z mnoha modliteb, jež byly součástí exorcismů, zachována,²⁸ ve druhé křestní knize zbyla pouze jedna stručná formule doprovázená znamením kříže: „Vyháním tě, tebe nečistý duchu, ve jménu Otce, i Syna, i Ducha svatého, abys vyšel a opustil tohoto služebníka Ježíše Krista, *jméno*. Amen.“²⁹)
- obřad Effatha (po krátkém čtení z Markova evangelia, kterému původně předcházela prosebná modlitba, a po společné modlitbě *Otče náš...* už nenásledoval symbolický obřad otevírání uší, ale přivedení katechumena ke křtitelnici – původně do církve – se slovy: „Pán ochraňuj tvé vcházení a vycházení od nyníška až navěky.“³⁰)
- mazání olejem bezprostředně před křtem (po zřeknutí se zlého a vyznání křestní víry následovalo v první *Taufbüchlein* pomazání dítěte svěceným olejem na hrudi a mezi rameny doprovázené formulí: „A já tě mažu olejem spásy v Ježíši Kristu, našem Pánu.“³¹)
- pomazání vrcholu hlavy olejem a označení znamením kříže po křtu (v původním latinském ritu křížmem) bylo rovněž opuštěno a stará presbyterská modlitba, kterou Luther pozměnil a použil při oblékání novokřtěnce do křestního roucha,³² nyní sloužila jako závěr nově revidovaného křestního ritu
- předání hořící svíce³³ bylo původně posledním obřadem křestního ritu, doprovázela jej – podobně jako v případě „křestního roucha“ – vlastní modlitba (obě byly vypuštěny a nahrazeny předcházející modlitbou tak, jak jsem poznamenal výše)

Když se nyní zpětně podíváme, jaké části křestního ritu Luther v další fázi své reformy vypustil, vidíme, že se jedná především o velmi staré symbolické obřady. Myslím, že důležitější než jejich přímá nezakotvenost v Písmu je jejich

²⁷ Tento typ modlitby se v anglické literatuře někdy nazývá Flood Prayer. Srov. Fisher, *Christian Initiation*, s. 11 a 24

²⁸ Srov. tamtéž, s. 12–14

²⁹ Tamtéž, s. 24

³⁰ Tamtéž

³¹ Tamtéž, s. 15–16

³² Srov. tamtéž, s. 25. Jeho použití naopak rozšířil do původní podoby, jelikož bílé roucho zřejmě považoval za dobrý křestní symbol, narozdíl od lněného pruhu látky, který se používal k podobnému účelu v římské církvi.

³³ Luther zřejmě nepovažoval předání zapálené křestní svíce za tak silný a vhodný křestní symbol jako oblékání novokřtěnce do bílého křestního roucha. Jen tak si lze vysvětlit, že tuto část křestního ritu zcela zrušil, zatímco předchozí (alespoň symbolicky) zachoval.

symbolický rozměr. Zatímco v patristické církvi sloužily mnohé symboly jako další vysvětlení křtu, pro Luthera jeho pravou podstatu spíše zatemňovaly, jelikož byly mnohdy nesrozumitelné a lid nemístně rozptylovaly. Považoval je spíše za škodlivé, nanejvýš jako zkrášlující přídavky ke křtu, které se ovšem v situaci, kdy se vytratila křestní víra, stávají zdrojem pověr, a proto je třeba je odvrhnout. Z tohoto hlediska snad lze Lutherovo zacházení se symbolickým jednáním označit za dobově podmíněné, nicméně jeho odkaz na nezakotvenost v Písmu (ve velmi raně-křesťanské tradici) je třeba brát vážně v ekumenickém dialogu s radikálním křesťanským křídlem. Dále je třeba citlivě posuzovat, jestli symbolické jednání neztratilo svou vysvětlující funkci a jestli užití množství symbolů není spíše na úkor průzračnosti a srozumitelnosti významu křtu. Je třeba se zamyslet nad tím, jaké místo má symbolické konání v životě církve a jakou má hodnotu oproti důrazu na Slovo a podle toho přistupovat například k liturgickému konání konzervativní luterské tradice.

1. 2. Anglikáni

Na Britské ostrovy pronikala reformace s jistým zpožděním. Od počátku na sebe brala poněkud jinou podobu než měla reformace kontinentální a často se projevovala dosti svérázným způsobem.³⁴ Po změnách, které přivodila v Anglii roztržka s Římem, a po vzniku samosprávné Church of England, začal vnitřní boj o podobu a směřování nové církve. Tak jak se na trůnu střídali panovníci a měnily se jejich sympatie k reformním snahám, měnily se i zákony a oficiální směřování církve. Při velké setrvačnosti církevní instituce se stávalo, že jednou oceňovaní reformátoři byli zakrátko pronásledováni. Nejlepším příkladem je arcibiskup Thomas Cranmer.³⁵ Obecně lze říci, že luterské myšlenky se v Anglii prosazovaly velmi zvolna a nikdy neměly na anglikánskou církev takový vliv, jaký si získaly v Evropě.

Podobně jako v Německu došlo později také v Anglii nejprve k převedení částí bohoslužebných knih do národních jazyků a v rámci reformačních snah k revizi jejich obsahu a vzniku nových liturgických forem.³⁶ „Až do roku 1537 lze popsat situaci ohledně křtu jako konzervativní.“³⁷ V té době se při křtu v Anglii používal zejména latinský *Sarum Manual*, což byla lokální adaptace římského ritu.³⁸ Latinský Sarum se používal ještě několik let po smrti Jindřicha

³⁴ Mám na mysli například „boj“ anglického krále Jindřicha o nezávislost na římské církvi, snahy některých anglikánských biskupů o sblížení s řeckou (pravoslavnou) církvi nebo zákaz procesí, který vzbudil v Anglii značnou nelibost katolických věřících.

³⁵ Srov. http://en.wikipedia.org/wiki/Thomas_Cranmer Ačkoliv se dlouhou dobu těšil přízni krále Jindřicha VIII., nakonec skončil za vlády Marie I. na hranici. A to přesto, že zpočátku patřil mezi ty umírněnější.

³⁶ Srov. http://justus.anglican.org/resources/bcp/Litany1544/Exhortation&Litany_1544.htm

³⁷ Fisher, *Christian Initiation*, s. 73

³⁸ Srov. Fisher, *Christian Initiation*, s. 73 a dále http://en.wikipedia.org/wiki/Sarum_Rite

VIII. a teprve nástup jeho syna Eduarda VI. na trůn umožnil četné liturgické změny včetně vydání první národní bohoslužebné knihy.³⁹ Tak jako jsme u Luthera sledovali teologickou základnu pro liturgické reformy, podívejme se nyní na situaci v Anglii.

1.2.1. The Bishop's Book & The King's Book

Ještě za vlády Jindřicha VIII. spatřily světlo světa dva podobné dokumenty, které v části věnované svátostem pojednávají o křtu. První z nich vyšel pod názvem *The Institution of a Christian Man* v roce 1537 a posloužil jako oficiální formulace nově se formující anglikánské víry. Autorem byla komise složená z biskupů, doktorů teologie a dalších vysokých duchovních vedená arcibiskupem z Canterbury Thomasem Cranmerem. Proto se běžně nazýval *The Bishops' Book*. Druhý dokument pochází z roku 1543 a byl v podstatě revizí a rozvedením toho prvního. Ačkoli byl vydán pod názvem *A Necessary Doctrine and Erudition for any Christian Man*, vešel ve známost stručně jako *The King's Book*. Převážná část druhého dokumentu, který zaštitila králova autorita, bývá připisována arcibiskupu Cranmerovi.⁴⁰

V *Bishops' Book* nalézáme soudobý pohled anglických biskupů na křest. Můžeme si zde povšimnout silného důrazu, který je přikládán otázce křtu dětí, zřejmě v obavách před rozšířením myšlenek kontinentálních křtěnců.⁴¹ Jestliže církev na sklonku středověku křtily téměř výhradně malé děti,⁴² tzv. křtěnci (novokřtěnci) naopak křest malých dětí odmítali a sami praktikovali tzv. křest věřících.⁴³ Některé závěry a učení biskupů ohledně křtu si později našly cestu do křestního ritu v *Book of Common Prayer*.

Základním předpokladem všeho naučení je, že „svátost křtu byla zavedena a ustanovena Bohem v Novém zákoně jako věc nezbytná pro dosažení věčného života podle výroku našeho Spasitele Ježíše Krista...“⁴⁴

³⁹ Srov. http://justus.anglican.org/resources/bcp/1549/BCP_1549.htm

⁴⁰ Srov. tamtéž, s. 73 a 76 a dále http://en.wikipedia.org/wiki/Thomas_Cranmer

⁴¹ Srov. Estep, *Příběh křtěnců*, s. 214 (zde převzato z Horst, *The Radical Brethren*, s. 170): „Kdyby v křtěncích nebyli viděni silní protivníci v soupeření o mysl a srdce Angličanů, bylo by sotva třeba věnovat tolik pozornosti jejich učení.“

⁴² To platí do značné míry i o církvích vzešlých z reformace, které následovaly v otázce křtu dětí praxi středověké církve. Dobrým příkladem může být křestní ritus anglikánské církve v *Book of Common Prayer*. První vydání z roku 1549 i další z let 1552 resp. 1559 samozřejmě předpokládají, že kandidáti křtu jsou malé děti. Až v roce 1661 se objevuje v *Book of Common Prayer* vlastní ritus pro ty, kteří jsou „zralejšího věku a schopni odpovídat sami za sebe“.

⁴³ Základním předpokladem je křest na základě vlastního vyznání víry, kterému předchází obrácení. Obrácení je důsledkem naslouchání Božímu Slovu a doprovází ho vědomý závazek k učenictví.

⁴⁴ Fisher, *Christian Initiation*, s. 73 a dále J 3,5

Je nutné věřit „že se nabízí všem lidem – stejně tak nemluvnatům jako těm, kteří užívají rozum; že křtem získávají odpuštění všech svých hříchů, milost a přízeň Boží, a život věčný...“⁴⁵

Z dalšího článku vidíme „že zaslíbení milosti a věčného života se týká nejen těch, kteří mají rozum, ale také nemluvnat, „neškodných“ lidí a dětí; a že ti by proto měli a musí nutně být křtěni...“⁴⁶ Důvod je jasný: „Poněvadž nemluvnata a děti, které v dětství zemřou, budou nepochybně takto spaseny, ale jinak ne.“⁴⁷

Tento článek se dočkal o šest let později své revize. Přestože byla slova „ale jinak ne“ v *King's Book* záměrně vypuštěna, nedošlo, myslím, k zásadní změně pohledu na osud zemřelých nepokřtěných dětí, ale pouze ke zmírnění dikce. V obou případech následuje odstavec o dědičném hříchu nemluvnat a nutnosti jeho odpuštění a prominutí ve křtu, což dostatečně podporuje moji domněnku. Nic na tom nemění ani fakt, že revidované znění už nepoužívá natolik exkluzivistický jazyk, ale má spíše vysvětlující charakter.

Jak víme, na konci středověku panovaly silné obavy o osud dětí, které zemřely nepokřtěny, tedy *de facto* mimo církev.⁴⁸ Kvůli možným komplikacím při porodu a při vysoké kojenecké úmrtnosti byly malé děti křtěny velice záhy po narození, někdy dokonce ještě během porodu.⁴⁹ Tím se ovšem stalo, že se děti na svůj křest nemohly pamatovat a při všeobecném úpadku katecheze pak nebylo divu, že například u sirotků nebo u křtu, který byl v případě nutnosti udělen doma, nebylo snadné zjistit, zda byl dotyčný člověk skutečně pokřtěn. A tak článek původně namířený proti křtěncům „že děti nebo [dospělí] lidé jednou pokřtěni by nikdy neměli být křtěni znovu“⁵⁰ mohl docela dobře najít uplatnění rovněž v rámci anglikánské církve. Jistá bezradnost při naplňování uvedeného článku uvnitř církve našla také svůj liturgický výraz v tzv. podmíněčném křtu.⁵¹

Dále následuje výslovné odmítnutí pelagiánských a novokřtěneckých názorů a každého dalšího lidského úsudku, který by se jich zastával. „Všichni dobří křesťané by [je] měli a musí považovat a pokládat ... za odpornou herezi...“⁵² Oba odsouzené názory byly pro církev velmi nebezpečné, a i když měly něco

⁴⁵ Tamtéž a dále Mk 16,16

⁴⁶ Fisher, *Christian Initiation*, s. 73

⁴⁷ Tamtéž, s. 74

⁴⁸ Srov. Fisher, *Christian Initiation*, s. 78: „Pročež vidíme, že mimo církev nemůžou být spaseny ani děti, ani nikdo jiný...“ Ačkoliv uvedená citace pochází z *King's Book*, vyjadřuje jinými slovy prakticky totéž, co latinské *extra ecclesiam nulla salus*.

⁴⁹ V této souvislosti je zajímavé sledovat, jak se vyvíjela úvodní rubrika ke křtu malých dětí v domácnostech v *Book of Common Prayer*. Srov. Brightman, *The English Rite*, s. 748–749 <http://historymedren.about.com/library/weekly/aa101900b.htm> <http://historymedren.about.com/library/weekly/aa101900c.htm>

⁵⁰ Fisher, *Christian Initiation*, s. 74 a 78

⁵¹ Srov. Brightman, *The English Rite*, s. 760–761

⁵² Fisher, *Christian Initiation*, s. 74 a 78

společného, také se zásadně lišily. Zatímco pelagiáni⁵³ spoléhali na vlastní svobodnou vůli konat dobro a popírali nauku o dědičném hříchu, anabaptisté (novokřtenci) zavedli vlastní křest a odmítali všeobecně praktikovaný křest dětí. Pelagiánství bylo víceméně historickou záležitostí, která ožila v myslích současníků. Křtenci oproti tomu přicházeli z lůna reformační Evropy. Obě skupiny byly zřejmě na britských ostrovech zastoupeny.⁵⁴ Právě jimi se církev cítila být ohrožena a proti nim propagovala křest dětí.⁵⁵ A všem těm, kteří v dětství nebyli pokřtěni nabízela na základě téhož jakousi amnestii, přestože přívrženci těchto skupin byli i na Ostrovech tvrdě pronásledováni.⁵⁶

1.2.2. The Book of Common Prayer (BCP)

Ačkoli o procesu vzniku první národní bohoslužebné knihy neexistují téměř žádné písemné záznamy, má se za to, že za jejím vznikem stojí arcibiskup Thomas Cranmer.⁵⁷ Během svého pobytu v Evropě se mu podařilo navázat kontakty s Luterány a dokonce se zde stačil potajmu oženit s neteří Andrease Osiandera.⁵⁸ Později pozval do Anglie Bucera a další evropské reformátory, ale ne všichni jeho pozvání přijali.⁵⁹ O Cranmerových vazbách na evropskou reformaci vypovídá i obsah jeho knihovny.⁶⁰ O důvodech, proč byly v první Knize obecných modliteb některé obřady zachovány a jiné zrušeny, pojednává dodatek nazvaný jednoduše O obřadech.⁶¹

1.2.3. Křestní ritus v první Book of Common Prayer (1549)

Z bližšího srovnání s některými německými křestními řády a ze znalostí osobních kontaktů mezi reformátory lze zpětně vyvodit, které křestní řády našly uplatnění při kompozici prvního anglického křestního ritu. Dá se říci, že hlavní části křestního ritu, který se nachází v BCP, pochází ze dvou zdrojů.⁶²

⁵³ Srov. <http://en.wikipedia.org/wiki/Pelagianism>

⁵⁴ Srov. Estep, *Příběh křtěnců*, s. 214: „Zdá se proto, že je zcela opodstatněné předpokládat, že kontinentální křtenci byli zhruba od roku 1534 v Anglii v nemalém počtu a že nebyli zcela bez vlivu.“ a dále <http://en.wikipedia.org/wiki/Pelagius>

⁵⁵ Když se Bucer v *Cenzuře* vyjadřuje ke křtu churavějících dětí, píše následující řádky: „...křest dětí nemá být odkládán. Protože když se tak stane, otevírá se cesta d'áblu, aby zavedl pohrdání církví a v důsledku toho celým Kristovo vykoupením a jeho společenstvím; což se skrze sektu novokřtěnců nežádoucím způsobem rozšířilo mezi příliš mnoho lidí.“ Fisher, *Christian Initiation*, s. 103, podobně Whitaker, *Martin Bucer and The Book of Common Prayer*, s. 96

⁵⁶ Srov. Fisher, *Christian Initiation*, s. 74; k pronásledování Estep, *Příběh křtěnců*, s. 214

⁵⁷ Srov. http://justus.anglican.org/resources/bcp/1549/BCP_1549.htm

⁵⁸ Srov. tamtéž, s. 17 a http://en.wikipedia.org/wiki/Thomas_Cranmer

⁵⁹ Srov. tamtéž, s. 96 a http://en.wikipedia.org/wiki/Martin_Bucer

⁶⁰ Srov. Fisher, *Christian Initiation*, s. 54 pozn. 3

⁶¹ Srov. http://justus.anglican.org/resources/bcp/1549/Of_Ceremonies_1549.htm

⁶² Srov. <http://justus.anglican.org/resources/bcp/Procter&Frere/ch14.htm>

Jsou to latinský Sarum manual⁶³ a Hermanova Konzultace⁶⁴. Dílčí uplatnění našel Lutherův a Osianderův křestní ritus.⁶⁵ Z galikánského zdroje⁶⁶ pochází žehnání křestní vody.⁶⁷ To bývalo běžnou součástí křestního ritu, ale nyní se stalo samostatně prováděným obřadem, který se vykonával nejméně jedenkrát za měsíc.⁶⁸ Pojďme se nyní podívat na jednotlivé části ritu, jak je uvádí první BCP z roku 1549.⁶⁹

Úvodní rubriky

- úvodní instrukce se zabývá vhodnou dobou a částečně i místem pro křest: hned na začátku se konstatuje, že svátost křtu se v dávných dobách běžně nevysluhovala jindy než o Velikonocích a Letnicích, když bylo přítomné celé shromáždění. Ovšem dále se říká: „toto nemůže být z mnoha důvodů znovu dobře obnoveno“, přesto se doporučuje následovat tento zvyk, jak jen to bude možné. „Proto by lidé měli být napomínáni, že nejvhodnější je, aby křest byl vysluhován o nedělích a svátcích, kdy se může sejít největší množství lidí.“ To má dva důvody: *aby shromáždění mohli dosvědčit přijetí nově pokřtěných do Kristovy církve a aby si sami mohli připomenout svoje vyznání učiněné Bohu při křtu.* „Proto je také vhodné, aby byl křest vysluhován v anglickém jazyce.“ Poslední věta, že „děti by měly být vždy křtěny, ať už v kostele nebo doma, pokud je to nezbytné“, směřuje jednoznačně proti odkládání křtu, ať už z jakéhokoliv důvodu.⁷⁰
- následující instrukce je určena rodičům dítěte, které má být pokřtěno: rodiče, kmotři a příbuzní křtěného dítěte se měli shromáždit u dveří kostela ke konci rání či večerní modlitby. Kněz se ještě před započatím křtu příchozích dotázal, zda-li dítě nebylo už pokřtěno, aby nedocházelo k odsouzenému překřtívání.⁷¹ Z úvodní rubriky také vyplývá, že se křtilo bezprostředně po rání nebo večerní modlitbě. Navíc nemůže být ani řeč o nějakém katechumenátu (z důvodů, jež jsem pojednal dříve), protože rodiče měli dát kaplanovi vědět buďto ještě v noci nebo druhý den ráno,

⁶³ Srov. Outrata, Filip. Křestní ritus ze Salisbury. In *Křesťanská iniciace...*, s. 24–31

⁶⁴ Pro jednoduchost se přidržím anglického označení dokumentu, které používá Fisher. Srov. Fisher, *Christian Initiation*, s. 54; zde nalezneme rovněž plný název anglického překladu, z něhož Fisher vychází. Pro původní německé znění i latinský překlad se rovněž používalo krátké označení pomocí počátečních slov komplikovaného názvu, nicméně německé *Einfaltigs Bedencken* či latinské *Pia Deliberatio* neznamená úplně totéž, co anglické *simple and religious consultation*. Za část pojednávající o svátostech byl zodpovědný Bucer. Srov. tamtéž, s. 54; dále s. 72

⁶⁵ http://en.wikipedia.org/wiki/Book_of_Common_Prayer#Prayer_Books_of_Edward_VI

⁶⁶ Srov. http://justus.anglican.org/resources/bcp/everyman_history/familytree.htm

⁶⁷ Srov. <http://justus.anglican.org/resources/bcp/Procter&Frere/ch14.htm>

⁶⁸ Srov. Brightman, *The English Rite*, s. 738–740

⁶⁹ Srov. tamtéž, s. 724–747

⁷⁰ Je zajímavé sledovat, jak se tato věta v průběhu času vyvíjela. Srov. tamtéž, s. 724–725

⁷¹ Srov. pozn. 50

tedy bezprostředně po narození dítěte. Jak už jsem naznačil, křest se neměl odkládat déle (pokud bylo dítě zdravé) než na následující neděli nebo svátek. To navíc znamenalo, že křtu obvykle nebyla přítomna ani matka dítěte, která si musela počkat na rituální očištění po porodu.⁷²

část probíhající u dveří kostela

- **výzva k modlitbě** na základě J 3,5 – jedná se o naléhavou prosbu, která se snaží pohnout shromážděné k modlitbě za děti přinášené ke křtu⁷³
- **modlitba** za jejich posvěcení svatým Duchem, obmytí od hříchů a přijetí do Kristovy církve, aby vždy sloužily Bohu a nakonec dosáhly věčného života se všemi vyvolenými⁷⁴
- **pojmenování, označení křížem** – kněz se nejprve vyptal na jméno dítěte, poté je označil znamením kříže na čele a na hrudi se slovy: „*Jméno, přijmi znamení kříže...*“⁷⁵
- **modlitba** na základě Mt 7,7–8 par. L 11,9–10 (převzato ze Sarum)
- **exorcismus** – do BCP si našel cestu pouze jediný: „Přikazuji ti nečistý duchu ve jménu otce, syna a svatého ducha, abys vyšel a odešel od těchto dětí...“⁷⁶, podobně jako latinské rity uvádí hrozbu zlému duchu: „Proto ty proklatý duchu pamatuj...“⁷⁷
- úvodní dialog a **čtení z evangelia podle Marka** (Mk 10,13–16) – uvedenou perikopu používají také Hermanova konzultace a Lutherovy křestní rity.⁷⁸
- krátká **exhortace** (povzbuzení) na základě slov evangelia
- **Otčenáš a krédo** – ustanovený služebník odříkává společně s kmotry, kmotrami a přítomným lidem modlitbu Páně a poté následuje společné vyznání víry (recitace kréda)
- **modlitba** – kněz doplní modlitbu díkůvzdání a prosbu za shromážděné věřící a za děti, které budou křtěny⁷⁹

část probíhající u křtitelnice

⁷² Srov. Brightman, *The English Rite*, s. 880–885 a dále Bryant, *Childbirth and Baptism in Late Medieval England*, URL: <http://doncasterfhs.co.uk/talks/documents/August%2006.pdf>, <http://historymedren.about.com/library/weekly/aa101900c.htm>

⁷³ Podobnými slovy začíná katecheze těch, kteří přinášejí děti ke křtu, také v Hermanově *Konzultaci*. Srov. Fisher, *Christian Initiation*, s. 58

⁷⁴ Původně Lutherova modlitba. Srov. tamtéž, s. 11 a 24 a dále Brightman, *The English Rite*, s. 726 a 728

⁷⁵ Tamtéž, s. 728

⁷⁶ Tamtéž, s. 730 Druhý Lutherův křestní ritus používá pouze tuto krátkou formuli.

⁷⁷ V latinských ritech bývají obvykle exorcismy mnohem rozsáhlejší a oslovují přímo ďábla (takto i první Lutherův křestní ritus), zde se mluví k „nečistému“ nebo „proklatému“ duchu.

⁷⁸ Luther ve svých *Taufbüchlein* vychází z Magdeburské agendy (rovněž Marek). *Sarum Manual* používá Matoušovo líčení této události. Srov. tamtéž, dále Fisher, *Christian Initiation*, s. 91 pozn. 3 a <http://justus.anglican.org/resources/bcp/Procter&Frere/ch14.htm>

⁷⁹ Pochází celá z Hermannovy Konzultace(zkráceno) srov. Fisher, *Christian Initiation*, s. 67

- *uvedení do církve* (průvod od dveří kostela ke křtitelnici s doprovodnými slovy – kněz by měl vzít jedno dítě za ruku, přivést je dovnitř kostela ke křtitelnici a říci: „Pán tě ráčil přijmout do své svaté domácnosti...“)⁸⁰
- **promluva ke kmotrům** – jedná se o nově zkomponovanou úvodní část vlastního křestního ritu, která zhruba připomíná svým umístěním i slovy úvodní exhortaci ke křtu v Hermannově Konzultaci⁸¹
- **zřeknutí se zlého, vyznání víry, žádost o křest** (otázky směřují k dítěti, odpovídají kmotři a kmotry⁸²):
první triplet (zřeknutí se zla) obsahuje tři samostatné otázky, které jsou oproti latinskému ritu více rozvedeny⁸³: „Zříkáš se...“ první – ďábla a jeho skutků, druhá – okázalosti a prázdné slávy světa se všemi jeho žádostivými touhami, třetí – žádostí těla (po každé otázce následuje odpověď: „Zříkám se jich.“)
druhý triplet (vyznání křestní víry) sleduje trojiční strukturu vyznání víry podobně jako *Sarum Manual*, pouze druhá otázka „Věříš v Ježíše Krista...“ je rozšířena tak, aby všechny tři části dohromady zopakovaly celé krédo⁸⁴ (za každou otázkou následuje samostatná odpověď: „Věřím.“)
duet (žádost o křest) přesně kopíruje otázky v *Sarum Manualu*:
 „Čeho žádáš?“, odpověď: „Křest.“
 „Chceš být pokřtěn?“, odpověď: „Chci.“
- *provedení křtu* – samotný křest předchází rubrika, která předepisuje knězi pojmenování dítěte, následuje trojí ponoření dítěte: nejprve pravý bok, potom levý bok a nakonec obličejem směrem k vodě (sleduje *Sarum Manual*, BCP 1552 již pouze jedno ponoření)
- **křest** je doprovázen trojiční formulí: „*Jméno*, křtím tě ve jménu Otce, i Syna a svatého Ducha. Amen.“⁸⁵
- následuje rubrika: „pokud je dítě slabé, postačí ho polít vodou“⁸⁶
- **předání křestního roucha**: služebník obléká dítěti bílé křestní roucho (znamení nevinnosti) s doprovodnou modlitbou⁸⁷

⁸⁰ Srov. Brightman, *The English Rite*, s. 734. Část uvedené rubriky převzatá ze *Sarum Manualu* pochází zřejmě ještě z doby, kdy katechumeni nemuseli být ke křtu přinášeni, ale byli do církve přiváděni za ruku.

⁸¹ Srov. <http://justus.anglican.org/resources/bcp/Procter&Frere/ch14.htm> *The Address to the Sponsors*. a dále srov. Fisher, *Christian Initiation*, s. 67

⁸² To je zřejmě z odpovídajících rubrik *Sarum Manualu*, ale také z křestního ritu v druhé BCP z roku 1552, kde je výslovně uvedeno, že kněz požaduje odpovědi na následující otázky od kmotrů a kmoter. Srov. Brightman, *The English Rite*, s. 734 a 735

⁸³ *Sarum Manual* používá pouze odřeknutí satana, všech jeho skutků a všeho, čím se pyšní (pompy). Zde následovalo podle starobylého zvyku mazáním olejem na hrudi a zádech. Srov. tamtéž, s. 734 a 736, dále <http://justus.anglican.org/resources/bcp/Procter&Frere/ch14.htm>

⁸⁴ Srov. tamtéž, s. 734 a 736 a dále tamtéž *The 'catechism'*.

⁸⁵ Srov. tamtéž, s. 740

⁸⁶ Srov. tamtéž

- **pomazání olejem** a modlitba: kněz maže dítě na hlavě olejem a modlí se za jeho posvěcení Duchem svatým a dědictví věčného života⁸⁸
- závěrečná **exhortace ke kmotrům**: úkolem kmotrů bude připomenout dětem, jaký slavný slib skrze ně učinily a naučit je krédo, modlitbu Páně a desatero přikázání a vychovat je ke zbožnému životu, aby vždy dělaly čest svému křtu⁸⁹

Závěrečné rubriky

- instrukce ohledně vrácení roucha a konfirmace
- propuštění ve jménu Páně
- „má-li být křtěno hodně dětí a pokud bude přítomno velké množství lidí, není nutné, aby se všichni tlačili u dveří kostela, ale mohou stát na nějakém pohodlném místě uvnitř kostela poblíž dveří“⁹⁰

Křestní ritus v první BCP byl do značné míry modelován na pozadí latinského Sarum Manualu,⁹¹ což je patrné zejména ze synoptických srovnání obou ritů.⁹²

Podle Percy Dearmera se narozdíl od středověkého latinského ritu dostal do centra pozornosti samotný křest dítěte.⁹³ To byl sice oproti Sarum Manualu významný počín, nicméně podle mínění evropských reformátorů potřebovala první Kniha obecných modliteb ještě další reformu.⁹⁴ Na nové podobě druhé Knihy měl velkou zásluhu Martin Bucer, který nedlouho předtím dorazil na Cranmerovo pozvání z kontinentu.⁹⁵ Ten jej zřejmě požádal o úsudek, jak bychom mohli usuzovat z nadpisu tištěného vydání Bucerovy Cenzury.⁹⁶ Bucer byl tehdy prominentním reformátorem, nebylo by na tom tedy nic divného.⁹⁷

⁸⁷ „ať je donese před soudnou stolicí Kristovu neposkvrněné.“ poskytuje vysvětlení Sarum, srov. Brightman, *The English Rite*, s. 742

⁸⁸ Někteří badatelé ve světle Bucerových kritik a na základě slov doprovodné modlitby předpokládají, že mohlo jít o pomazání křížem se silou konfirmace propůjčené knězi. Srov. Fisher, *Christian Initiation*, s. 94 pozn. 5 a CROCKETT, William R., *Theological Foundations for the Practice of Christian Initiation in the Anglican Communion*. In HOLETON, David R., *Growing in Newness of Life : Christian Initiation in Anglicanism Today*. Toronto : Anglican Book Centre, 1993. *The Renewal of Initiation Theology*. s. 47.

⁸⁹ Srov. Brightman, *The English Rite*, s. 744 a 746

⁹⁰ Srov. tamtéž, s. 746

⁹¹ Podobně jako první německé křestní rity vycházely z původních latinských ritů: Lutl... Novodobé liturgické bádání ovšem přineslo i odlišné názory. Srov. Crockett, *Theological Foundations...* In Holeton, s. 47–48

⁹² Srov. <http://justus.anglican.org/resources/bcp/Procter&Frere/ch14.htm>

⁹³ Toho bylo dosaženo především další redukcí pozůstatků katechumenátu. Srov. http://justus.anglican.org/resources/bcp/everyman_history/Chapt15.htm

⁹⁴ Srov. http://justus.anglican.org/resources/bcp/everyman_history/Chapt7.htm

⁹⁵ Srov. Whitaker, *Martin Bucer and The Book of Common Prayer*, s. 3: „Rozsah Bucerova příspěví skrze *Censuru* k revizi z roku 1552 není jednoduché stanovit...“

⁹⁶ Srov. Fisher, *Christian Initiation*, s. 96; k diskuzi srov. Whitaker, *Martin Bucer...*, s. 2–3

⁹⁷ Srov. Fisher, s. 34 a 54: Bucer se předtím podílel na reformách ve Štrasburku a v Kolíně.

1.2.4. Bucerova Cenzura

Pojďme se nyní podívat na tu část *Cenzury*, která se vyjadřuje „k obřadům předepsaným pro vysluhování svatého křtu.“⁹⁸

Nejprve se Bucer věnuje rubrikám a hned si bere na mušku úvodní rubriku, která uvádí vhodné křestní termíny. Ona sice říká, jak je chvályhodné křtít na Velikonoce a o Letnicích, ale na druhou stranu otálí s dodržováním tohoto starobylého zvyku.⁹⁹

Dále se zamýšlí nad vhodnou dobou ke křtu, která by měla být zvolena tak, aby mohlo být přítomné celé shromáždění. Ranní ani večerní modlitba už tento požadavek nesplňují. Podle starobylého vzoru navrhuje, aby křest předcházel nedělní eucharistii, což je ve středověké Anglii spojení vsutku nevídané.¹⁰⁰

K množství modliteb, které jsou přinášeny za křtěnce přede dveřmi kostela, říká:

„...co se mě týče, dal bych přednost tomu, kdyby děti, které mají být pokřtěny, byly přineseny přímo do kostelů doprostřed Božího lidu na takové místo, odkud by všichni lidé dobře slyšeli, co se tam říká, aby mohly být obnoveny pravé porozumění a úcta k této první a vznešené svátosti...“¹⁰¹

Užívání bílého roucha a křížma při křtu komentuje následovně:

„Obě tato znamení jsou velmi starobylá, ale z toho nemůže být dokázáno, že jejich užívání je vhodné také pro nás a že také nyní slouží k poučení lidí. Užívání mnohých znamení je správné pouze pro ty lidi, kteří mají opravdové zanícení pro věci, ke kterým se tato mnohá znamení vztahují.“¹⁰²

Bucerovi jde o to, aby se nejednalo pouze o prázdné předstírání a příležitost k pověře! Pro svaté to tenkrát bylo vhodné, protože měli opravdové zanícení, pro nás nikoli. Nyní je příležitost to zarazit. Vyjadřuje se i ke konzervativnímu názoru, který upřednostňuje vysvětlování nesrozumitelných obřadů:

„Vidíme, že mezi některými vyučováním chybí, jiným nepomáhá. Navrhoval bych tedy, aby byla tato znamení spíše zrušena než ponechána. Ale pokud budou zachována, přál bych si, aby se vyučovalo jejich prospěšnému a zdravému užití a to se vyžadovalo tak pečlivě, jak jen to bude možné.“¹⁰³

⁹⁸ Whitaker, *Martin Bucer...*, s. 82 a dále; srov. Fisher, *Christian Initiation*, s. 96 a dále

⁹⁹ Pravým důvodem, proč nemůže být tato starobylá tradice obnovena, je středověký zvyk křtít všechny děti ihned po narození. Jako určitý ústupek vnímám doporučení, aby křest (dítěte) byl odložen na (nejbližší) neděli nebo svátek (podle toho, co nastane dříve).

¹⁰⁰ Srov. Fisher, *Christian Initiation*, s. 97 pozn. 1

¹⁰¹ Tamtéž, s. 99; srov. Whitaker, *Martin Bucer...*, s. 86

¹⁰² Tamtéž

¹⁰³ Tamtéž, s. 100, srov. Whitaker, *Martin Bucer...*, s. 88–90

V souvislosti se svěcením předmětů a magickou silou vody Bucer říká: „obmytí hříchů není funkcí vody, ale Pána Ježíše Krista“ a dále, že je třeba si vážit a mít v úctě rané církve a církevní otce, ale že mnohem více máme uctívat a poslouchat Boha než lidi. Proto je třeba dohlížet, aby vše prospívalo ve světle Nového zákona k oslavě a ozdobě již zjevené Kristovy slávy a hledat to, co skutečně ustavuje víru v Kristův kříž.¹⁰⁴

Znamení kříže není podle Bucera za určitých podmínek ani nevhodné, ani zbytečné.¹⁰⁵ Nicméně odmítá doprovodnou modlitbu při označení dítěte křížem na čele a na hrudi, protože slova jsou říkána dítěti, které jim nemůže rozumět: „Písmo nic takového neučí“, říká.¹⁰⁶ Nechce žádná prázdná gesta. Přál by si, aby slova byla změněna tak, aby neoslovovala přímo dítě. To se také stalo.¹⁰⁷ Stejně tak si Bucer nepřál, aby se říkalo, že děti „přicházejí ke křtu“, ale raději že „jsou přinášeny“, což nebylo vyslyšeno.¹⁰⁸

Zde si dovolím malou poznámku: Bucer často a rád argumentuje Písmem, zde se ho ovšem nedovolává. Není divu, protože v tomto případě sám Ježíš říká: „Nechte děti přicházet ke mně, nebraňte jim...“¹⁰⁹ To by ovšem podle Bucera způsobu uvažování vůbec nedávalo smysl, protože děti zřejmě podle tradičního výkladu „nepřicházely“, ale „byly přinášeny“. Zde se myslím ukazuje slabina Bucera přístup. Nejedná se zde pouze o slova, ale o pochopení Ježíšova přístupu k dětem. Pokud opravdu Ježíš takto hovořil o dětech, které mu „byly přinášeny“, potom není Bucera námitka oprávněná.

Zajímavý je Bucerův pohled na exorcismy. Mají je provádět pouze ti, kdo byli obdarováni mocí vyhánět demony. Navíc je mají vyhánět ne z kohokoliv, ale jen z posedlých. „Praxe exorcismů těch, kteří mají být pokřtěni, je sice také velmi stará, ...ale nic není staršího než Písmo.“ Podle Bucera takový přístup dokonce umenšuje záznaky Pána a apoštolů, když z lidí vyháněli zlé duchy. „A tak by měla být tato slova exorcismů a různých zařikávání proti zlým duchům změněna ve slova modlitby...“¹¹⁰

Pojďme se ještě podívat na jeden zajímavý problém, který souvisí se křtem nemluvnat respektive „těch, kteří nejsou schopni odpovídat sami za sebe.“ Zřeknutí se zlého a vyznání křestní víry by měli kmotří a kmotry provádět sami za sebe, tedy nikoliv jménem dítěte. Bucer to zdůvodňuje následovně: není to v Písmu a neexistuje žádný další rozumný důvod, proč by měl být dotazován někdo, kdo tomu nerozumí, a proč by někdo další měl odpovídat na jeho místě.

¹⁰⁴ Srov. tamtéž

¹⁰⁵ Srov. tamtéž, s. 101 a dále Whitaker, *Martin Bucer...*, s. 90

¹⁰⁶ Srov. tamtéž

¹⁰⁷ Srov. Brightman, *The English Rite*, s. 728 a 741, 743

¹⁰⁸ Srov. Fisher, *Christian Initiation*, s. 101 a dále Whitaker, *Martin Bucer...*, s. 92

¹⁰⁹ Mk 10,14

¹¹⁰ Srov. Fisher, *Christian Initiation*, s. 101–102 a dále Whitaker, *Martin Bucer...*, s. 92

Srovnává to se šílenstvím těch, kteří se nechávali křtít za mrtvé. Považuje to za nesmysl a říká: „Přál bych si tedy, aby všechny ony otázky v tomto katechismu byly směřovány ke kmostrům a kmostrám...“¹¹¹ Zde byl Bucer opravdu vyslyšen a od nynějška jsou všechny otázky směřovány ke kmostrům.

Pokud bychom vycházeli z rozboru počátku desáté kapitoly Markova evangelia zůstává otázkou, jestli Bucerem navržená a Cranmerem akceptovaná úprava skutečně dává smysl. Zdá se mi, podle toho, co jsem uvedl výše, že rodiče *mohou* jednat „za“ děti, tzn. v jejich prospěch, a že to může být autenticky považováno za jejich jednání. Zdá se mi to přirozené i vzhledem k našemu právnímu systému, kde rodiče samozřejmě konají ve prospěch svých nezletilých dětí. Nicméně si nemyslím, že na základě Marek 10 je automaticky správné křtít malé děti. Pokud to připustíme, pak bychom neměli mít problém s tím, že za ty, kteří nemohou odpovídat sami, odpovídá někdo jiný. V tomto ohledu, myslím, navržená revize nic neřeší a spíše zatemňuje podstatu věci, když se snaží propojit křest nemluvnat a víru pochopenou jako osobní rozhodnutí jedince.¹¹²

Poslední část *Cenzury* křestního ritu se zabývá posvěcením křestní vody (žehnáním křestního pramene). Vyjevuje se nám zde něco z Bucerovy teologie svátostí a jeho postoj ke „svěcení“ obecně, když říká: „Naše svátosti existují ve svém užívání...“¹¹³ Zmiňuje v této souvislosti modlitbu požehnání a posvěcení svátostných pokrmů chleba a vína a odmítá jakékoliv magické jednání. Ačkoliv jsou konsekrační modlitby za posvěcení předmětů mimořádně staré, Boží slovo je mnohem starší. Ačkoliv pocházejí od svatých otců, musí souznít s Božím slovem. Bucer zde opakuje svůj argument a zdůrazňuje, že musíme zachovávat ty věci, které slouží růstu víry. Pokud jsou ale rity zdrojem pověr a magických představ, nemůžeme je tolerovat. Dodává, že k tomu směřuje svěcení křestní vody, a to ne bezdůvodně. Protože o lidech, kteří byli pokřtěni v běžné vodě se nevěří, že přijali tak dobrý a svatý křest jako ti, kteří byli pokřtěni v posvěcené vodě. Myslím, že tento Bucerův argument i jeho následující rozbor je třeba brát vážně.¹¹⁴

1.2.5. Provedené revize

Pojďme se podívat, jak se projevila Bucerem navrhovaná reforma ve srovnání obou křestních ritů: nejprve se zaměřím na jejich strukturu, poté několika slovy popíšu nejdůležitější změny.

¹¹¹ Srov. Fisher, *Christian Initiation*, s. 102–103 a dále Whitaker, *Martin Bucer...*, s. 94–96

¹¹² Srov. tamtéž, s. 102: „...a neexistuje žádný další oprávněný důvod, proč bychom se měli ptát toho, kdo nerozumí tomu, co se říká, a proč by měl někdo jiný odpovídat na jeho místě ... a proč bychom to měli dělat v nejdůležitějších věcech, které jsou závislé hlavně na osobní víře každého: a takové věci zajisté zahrnují odřeknutí se Zlého a jeho snah a vyznání víry v Boha.“

¹¹³ Tamtéž, s. 104; dále srov. s. 98 a 99: „Sacramenta nostra sunt *in usu*, actiones sunt, ...“

¹¹⁴ Srov. tamtéž, s. 105 a dále Whitaker, *Martin Bucer...*, s. 100

První BCP (1549)

1. Exhortace (u dveří kostela)
2. Modlitba
3. Pojmenování a označení křížem
4. Modlitba
5. Exorcismus
6. Čtení z Markova evangelia
7. Exhortace
8. Otčenáš a krédo
9. Modlitba
10. Uvedení do církve
11. Promluva ke kmotrům
(u křtitelnice)
12. Zřeknutí se zlého
13. Vyznání křestní víry
14. Žádost o křest
15. Křest
16. Bílé roucho
17. Pomazání olejem
18. Exhortace ke kmotrům
19. Propuštění

Druhá BCP (1552)

1. Exhortace (u křtitelnice)
2. Modlitba
3. Modlitba
4. Čtení z Markova evangelia
5. Exhortace
6. Modlitba
7. Promluva ke kmotrům
8. Zřeknutí se zlého
9. Vyznání křestní víry
10. Žádost o křest
11. Křest
12. Označení křížem
13. Uvedení do modlitby: Otčenáš
14. Díkůvzdání
15. Exhortace ke kmotrům

V první BCP se první část ritu odehrávala u dveří kostela. Jde o pozůstatek katechumenátu ještě z doby, kdy uchazeči o křest nebyli převážně nemluvňata. Součástí byly původně samostatné obřady, které tvořily v sedmém století sedm skrutií. Po čtení z evangelia kněz a lid společně recitovali krédo a Otčenáš, což byl pozůstatek jednoho z nich. Po křtu následovalo oblečení do křestního roucha a pomazání olejem.

V druhé BCP došlo k mnoha změnám. Začátek obřadu se přenesl dovnitř kostela, začínalo se přímo u křtitelnice. Zmizelo tedy malé procesí od vchodu kostela ke křtitelnici i s doprovodnými slovy. Dále byly redukovány pozůstatky katechumenátu vypuštěním exorcismů a kréda. Došlo k přenesení označení křížem a modlitby Páně až po křtu. Část požehnání křestní vody se stala součástí křestního ritu, vypuštěno bylo její svěcení a čtyři z osmi krátkých modliteb. To, co zůstalo, nyní bezprostředně předcházelo křtu. Oblékání do křestního roucha bylo vypuštěno, namísto něj následovalo po křtu díkůvzdání, jehož součástí se stala modlitba Páně.¹¹⁵

¹¹⁵ Srov. <http://justus.anglican.org/resources/bcp/Procter&Frere/ch14.htm>

2. Křest a liturgie v době liturgické obnovy

2.1. Hnutí liturgické obnovy

Počátky novodobého hnutí liturgické obnovy spadají do druhé poloviny 19. století a zejména do 20. století, nový impuls přišel ve druhé polovině 60. let.¹¹⁶ Jedná se o disparátní systém, zvláštní konglomerát obrodných snah a úsilí skupin i vzdělaných jednotlivců se zájmem o liturgii. Hnutí původně vzniklo na půdě římskokatolické církve, kde se projevilo hlubokými změnami v liturgii po Druhém vatikánském koncilu.¹¹⁷ Probuzený zájem o liturgii se vlivem této velké události v dějinách neomezil pouze na římskokatolickou církev, ale zhruba do 90. let minulého století se dotknul téměř všech liturgických církví.¹¹⁸ Postupně, především v zámoří, se prosadil jako jednotící prvek také u církví vzešlých z anglické reformace, u kterých nebyl zájem o liturgii stěžejním prvkem obnovy církve, jako například u anglikánů, ale spíše výrazem potřeby rozvinutí liturgických forem (metodisté, začínají baptisté).

Rozkvět hnutí liturgické obnovy časově koresponduje se zvýšeným úsilím ekumenického hnutí. Výrazným výsledkem ekumenických a liturgických snah v anglosaském světě se stalo používání společného ekumenického lekcionáře napříč církevním spektrem. V Americe pronikla liturgická obnova i do luterských církví, v Evropě se „tradičně“ založené luterské sbory do reformy příliš nehrnou. Také projekt ekumenického lekcionáře se na starém kontinentu prosazuje pozvolna.¹¹⁹

V českých zemích je situace poměrně specifická. Kombinací několika vlivů, z nichž jmenujme alespoň komunistickou izolaci a násilnou rekatolizaci v 17. století, nemá liturgická obnova na různých ustláno. Často se stává příčinou bolestných rozdělení a polarizací především ve sborech kalvínského typu. Do některých církví přichází se zpožděním, do jiných ještě nedorazila. Na některých místech se zavádění prvků liturgické obnovy stává předmětem sporů i ve středových církvích. Jmenujme alespoň CČSH a ČCE. Netradiční církve evangelikálního typu, které na našem území urazily pouze krátké období své existence, se většinou od liturgických snah a priori distancují. Souvisí to jednak s teologickými aspekty, jednak se silným zdůrazňováním resp. upevňováním vlastní identity v českém prostředí. Liturgické snahy jsou těmito církvemi

¹¹⁶ Srov. HRADILEK, Pavel. Liturgická obnova římskokatolické církve u nás. *Getsemany : křesťanský měsíčník* [online]. Únor 2008, č. 191 [cit. 2008-07-13]. Dostupný z WWW: <<http://www.getsemany.cz/node/1248>>.

¹¹⁷ Srov. KRAFT, Sigisbert. Liturgické hnutí kdysi - živá bohoslužba dnes. *Getsemany : křesťanský měsíčník* [online]. Červen 2005, č. 162 [cit. 2008-07-13]. Dostupný z WWW: <<http://www.getsemany.cz/node/747>>.

¹¹⁸ Srov. http://en.wikipedia.org/wiki/Liturgical_Movement

¹¹⁹ Srov. http://en.wikipedia.org/wiki/Revised_Common_Lectionary

vnímané veskrze jako „katolické“, případně alespoň jako „katolizující“, tudíž nežádoucí. Jak vidíme, americká zkušenost volného trhu idejí a nepřeborného množství církví a církevních hnutí není na české poměry zcela přenositelná. Přesto, pojďme se alespoň ve výseku zabývat právě jí. Může to být i pro nás v mnohém inspirativní!

2.2. Anglikáni (včera i dnes, na cestě i v zákopech)

Snad největším specifikem anglikánské církve je, že dlouhou dobu byla schopna udržet různé proudy uvnitř církve, aniž by došlo k jejímu rozdělení.¹²⁰ Na rozdíl od kontinentu, kde se reformace stala záležitostí jednotlivých měst či knížectví a kde se církevní jednota velice záhy rozpadla nebo, přesněji řečeno, nikdy neuskutečnila, zůstala v anglikanismu silná vazba jednotlivých církví na mateřskou církev (Church of England). Tato historicky podmíněná skutečnost zajišťuje dobrou soudržnost světového anglikánského společenství (Anglican Communion) i přes hluboké rozdíly, které mnohdy mezi jednotlivými církvemi a provinciemi panují.¹²¹ Tím si ovšem anglikanismus zachoval obrovský potenciál k prostředkování, což si uvědomuje nejen římskokatolická církev a protestanti, ale i církve pravoslavné, které rovněž vstoupily do ekumenického dialogu.¹²²

Ovšem ne vždy musí být velký názorový rozptyl výhodou. Mezi anglikány napanuje jednotný pohled na otázky ohledně křesťanské iniciace, ba naopak, oscilace je vskutku nevídaná. Od různých modelů tradičního pojetí až po silně vyznavačské komunity, které připravují dospělé ke křtu v zázemí malých skupinek místního společenství, kde se všichni členové podílejí na přípravě.¹²³ I to je anglikánská církev.

¹²⁰ To platí v podstatě až dodnes. Srov. FILIPI, *Křesťanstvo*, čl. 52, s. 146–147 a dále FILIPI, *Církev a církve*, s. 100–101

¹²¹ Paradoxně teprve s příchodem nového tisíciletí získala oceňovaná jednota anglikánského společenství značné trhliny. K probíhajícím kontroverzím s americkou episkopální církví srov. http://cs.wikipedia.org/wiki/Anglik%C3%A1nstv%C3%AD#Anglik.C3.A1nsk.C3.A9_spole.C4.8Denstv.C3.AD nebo katolický zdroj <http://tisk.cirkev.cz/ze-zahranici/anglikansti-biskupove-odmitaji-homosexualni-svazky.html>

¹²² Srov. FILIPI, *Křesťanstvo*, s. 26–27 a 146–147; závěry a společné prohlášení viz. <http://www.anglicancommunion.org/ministry/ecumenical/dialogues/orthodox/index.cfm>

¹²³ Srov. např. dva protichůdné příspěvky GRAY, Donald. Baptizing the Nation: The Problems of Baptism in an Established Church. In HOLETON, David R. *Growing in Newness of Life : Christian Initiation in Anglicanism Today*. Toronto : Anglican Book Centre, 1993. Patterns of Initiation: An Anglican Mosaic. s. 197-199 a HALAPUA, Winston. Adult Baptism: A Pacific Perspective. In HOLETON, David R. *Growing in Newness of Life : Christian Initiation in Anglicanism Today*. Toronto : Anglican Book Centre, 1993. Patterns of Initiation: An Anglican Mosaic. s. 206-207.

2.2.1. Vývoj v anglikánské církvi

Revize tradičního modelu křesťanské iniciace je v anglikanismu na pořadu dne už téměř čtyři desetiletí.¹²⁴ Usnesení č. 25 Lambethské konference z roku 1968 doporučilo celému anglikánskému společenství „prozkoumat teologii křtu a konfirmace vzhledem k poslání laiků ve světě a experimentovat v tomto ohledu“.¹²⁵

Pracovní skupina, která se zabývala obnovou církevní služby, navrhla na základě vývoje praxe křesťanské iniciace v různých částech společenství dva možné směry experimentu:¹²⁶

1. oddělení přístupu ke svatému přijímání a konfirmace¹²⁷; ta by se odložila do pozdějšího věku a měla by spíše charakter zodpovědného přijetí závazku ke službě ve světě a poslání
2. spojení vysluhování křtu a konfirmace u nemluvňat¹²⁸, po kterém by následovalo „připuštění“ k prvnímu svatému přijímání v raném věku po patřičné přípravě

Během zkoumání a experimentování se na povrch vynořily další otázky, na kterých můžeme dobře sledovat, jak teologie souvisí s obnovou liturgie.¹²⁹

- křest dětí a dospělých

Podle Davida Holetona je otázka křtu dětí především otázkou kontextuální – křest dětí jako takový se podobně jako u většiny reformátorů šestnáctého století nezpochybně.¹³⁰ Otázka proměněného kontextu má v současnosti velký vliv

¹²⁴ Srov. HOLETON, Christian Initiation: An Ongoing Agenda for Anglicanism. In HOLETON, s. 15.

¹²⁵ Srov. tamtéž, pozn. 1

¹²⁶ Srov. CROCKETT, Theological Foundations... In HOLETON, s. 38

¹²⁷ První svaté přijímání a konfirmace (biřmování) tvořily dlouhou dobu v anglikanismu jeden celek. Přijímání eucharistických způsobů bylo vázáno nejen na věk rozlišování, ale také na katechezi, která předcházela konfirmaci. Navržené rozdělení by znamenalo další přiblížení římskokatolické praxi.

¹²⁸ Podobný model uplatňuje římskokatolická církev pouze u osob starších čtrnácti let, pravoslavné a starobylé orientální církve uchovaly tento způsob křesťanské iniciace dodnes, i když zde není možné mluvit o „konfirmaci“ v poreformačním slova smyslu. Ke dvěma různým modelům křesťanské iniciace v rané církvi a ke dvěma odlišným významům konfirmace v anglikanismu srov. CROCKETT, Theological Foundations... In HOLETON, s. 44–48; k současné diskuzi uvnitř anglikanismu srov. BUCHANAN, Colin. Confirmation. In HOLETON, David R. *Growing in Newness of Life : Christian Initiation in Anglicanism Today*. Toronto : Anglican Book Centre, 1993. Confirmation and the Renewal of Baptismal Faith. s. 104–126

¹²⁹ Srov. CROCKETT, Theological Foundations... In HOLETON, s. 38 a dále s. 43–50

¹³⁰ Srov. HOLETON, David R., Křesťanská iniciace, *Liturgika : zdrojové texty a materiály* [CD-ROM]. Praha : Sít', 2001, s. 26–27. Prof. Holeton vyvozuje, že teprve změna kontextu s nástupem anabaptistů (později baptistů) a zhroutilí křesťanského paradigmatu v západní společnosti umožnily nyní obnovu křestních ritů takového rozsahu, která byla dřívějším generacím reformátorů nedostupná.

na podobu mnoha iniciačních ritů, které nově vznikají. Na sklonku středověku byla v naprosté většině křtěna nemluvňata a tomu odpovídaly i provedené reformy křestních ritů. Ve změněném společenském kontextu, kdy jsou křtěni většinou dospělí, už nemusí rity uzpůsobené pro křest nemluvňat vyhovovat.¹³¹

John Hill se ve svém článku ptá, jaký má nyní smysl křest dětí.¹³² Navrhuje, že křest nemluvňat v post-křesťanském světě znamená právě toto: pouze pokud dítě vyrůstá v křesťanské domácnosti, kde si nemůže představit, že by nebylo křesťanem, splňuje jeho křest požadavky a implikace prvních křtů, tak jak je nacházíme v Bibli. Obhajuje křest dětí v situaci, kdy byl záležitostí konformity, ale volá po proměně ritů a pastorační praxe v době, kdy je křest záležitostí intencionality. Stejně jako mnozí další považuje křest udělený bez rozdílu dětem věřících i nevěřících rodičů v dnešní době za neobhajitelný.¹³³ Křest malých dětí se tedy stává za současných poměrů spíše výjimkou než pravidlem.

- vztah mezi křtem a eucharistií

Jde o palčivý ekumenický problém. Ovšem na který jsme si sami zadělali, chtělo by se podotknout. V současné době je cítit velmi silná tendence, aby se ke společnému eucharistickému stolu přistupovalo na základě křtu. Dokumenty se snaží reagovat na pohoršlivou situaci, kdy dokonce ani v rámci vlastní církve nemohou pokřtění přistupovat ke společnému stolu. V anglikánské církvi je situace o to pikantnější, že některé části společenství konfirmaci vyžadují, jiné ne. To se potom týká nejen dětských údů církve, ale i dospělých. Nemluvě ani o pohostinnosti mezi církvemi. Snaha překlenout tuto situaci je cítit na každém kroku. Principiálně existují dvě řešení. Necháme komunikovat i nemluvňata, nebo je nebudeme křtít. Je myslím jasné, kterou cestou se bude ubírat vývoj v anglikánském společenství.

- vztah mezi křtem a konfirmací – jedná se o hlubší problém než jestli při křtu mazat nebo nemazat, užívat křížma nebo neužívat. Během staletí došlo ke zmatení významů křtu a konfirmace: „Konfirmace [a biřmování], tak jak je tradičně prováděly církve na Západě, obsahuje vnitřní a neřešitelné problémy.“¹³⁴ „Na poli iniciačních ritů se odborníci pokoušejí omezit tento zmatek tím, že vytvářejí formy, které vyjadřují koherentní porozumění významu křtu a konfirmace...“¹³⁵ rozuměj unifikované rity.¹³⁶

¹³¹ Srov. tamtéž, s. 30

¹³² HILL, John W. B., What meaning has infant baptism in a post-Christian world?, *OPEN: journal of the associated parishes for liturgy and mission* [online]. Winter-Spring 2001, vol. 46-47, no. 4,1 s. 10–12. URL: <http://www.associatedparishes.org/Articles/Article.aspx?id=37>

¹³³ Srov. CROCKETT, Theological Foundations... In HOLETON, s. 44: „Křest dětí je obhajitelný pouze za předpokladu, že jsou křtěny děti věřících křesťanů.“ a dále pozn. 15

¹³⁴ Srov. MITCHELL, Marked as Christ's Own Forever, In HOLETON, s. 160, převzatá citace viz. tamtéž, pozn. 34

¹³⁵ Tamtéž, převzatá citace viz. tamtéž, pozn. 35

¹³⁶ Tzn. rity obsahující plnou iniciaci, spojující křest, „biřmování-konfirmaci“ a eucharistii podle vzoru východních církví.

- role biskupa při křesťanské iniciaci je v anglikanismu stále předmětem živé diskuze¹³⁷ – řeší se následující otázky:

Je konfirmace integrální součástí křesťanské iniciace? Je vyhrazena pouze biskupovi? Jedná se spíše o pastorační záležitost nebo je namísto tradičtější pojetí spojené s představou pečetění a s přijetím darů Ducha svatého? Tam, kde se změnil pohled na křest, změnilo se i vnímání role biskupa, z toho, který birmuje, na toho, který křtí...¹³⁸

Nastíněné čtyři teologické otázky už mají v anglikanismu navržená řešení. Samozřejmě jejich přijetí je další dlouhodobou záležitostí, která se může stát bolestným, případně nikdy zcela neukončeným procesem. Nicméně považují následující směr teologického uvažování v anglikanismu určitým způsobem za normativní, navíc konvergující s Linskými dokumenty¹³⁹, proto je zde uvedu.

1. Křest je znamením jednoty, základní skutečností, která nás spojuje s Kristem v jeho smrti a zmrtvýchvstání, přivtěluje nás do církve.¹⁴⁰

2. Dospělí stejně jako děti křesťanských věřících jsou vhodnými kandidáty křtu. Plnost znamení je spatřována ve křtu dospělých a nemluvňat.¹⁴¹

3. Protože křest je svátostným znamením plného přivtělení do církve, všechny pokřtěné osoby, jakéhokoli věku, by měly být připuštěny k přijímání eucharistických darů.

4. Role biskupa v křesťanské iniciaci je primárně vztažena k celému iniciačnímu ritu, ať už sám liturgii předsedá, nebo skrze delegování svého předsednictví na presbytera (kněze).

5. Poslední bod se týká konfirmace a dvou základních významů, které se v ní v současné době uplatňují.¹⁴² Principiálně se jedná o to, aby stávající konfirmace (vyhrazená v anglikanismu pouze biskupovi) byla nahrazena obnovením křestních slibů v období rané dospělosti a nesloužila jako vstupní brána ke společnému slavení eucharistie a přijímání.¹⁴³ Takové obnovení křestních závazků by pak mělo být jasně odlišitelné od křesťanské iniciace,

¹³⁷ Srov. FRICKER, Joachim C. The Bishop in Initiation. In HOLETON, David R. *Growing in Newness of Life : Christian Initiation in Anglicanism Today*. Toronto : Anglican Book Centre, 1993. Patterns of Initiation: An Anglican Mosaic. s. 193-196.

¹³⁸ Srov. tamtéž, s. 195–196

¹³⁹ *Křest, Večeře Páně, Ordinance – Dokumenty ekumenické konvergence*, Komise pro víru a řád Světové rady církví, 1982. Dostupný z WWW: <http://coena.edunix.cz/teologie/Lima.doc>

¹⁴⁰ Srov. CROCKETT, Theological Foundations... In HOLETON, s. 40–41

¹⁴¹ Srov. HOLETON, David R., Křesťanská iniciace, *Liturgika : zdrojové texty a materiály* [CD-ROM]. Praha : Sít', 2001, s. 33

¹⁴² Srov. HOLETON, Christian Initiation: An Ongoing Agenda for Anglicanism. In HOLETON, s. 25–26. Prof. HOLETON dokonce navrhuje úplně opustit výraz „konfirmace“ v anglikanismu a rezervovat ho pouze pro římský rítus tj. zhruba ekvivalent českého slova „birmování“.

¹⁴³ Srov. HOLETON, Introduction. In HOLETON, s. 9

kteřá by po vzoru vřchodnřch cřrkvř mohla probřhat plně a nerozděleně nejen u dospělřch kandidátů, ale také u dětř (nemluvnřt).

Toto je, myslřm, nejkontroverznějšřm bodem, kterř je sice vedenř upřřmnou snahou o nřvrat k cřrkvnř praxř prvnrch staletř, ale kterř paradoxně přřlř ekumenickřm snahřm nepřeje, přestože je v souladu s Limskřmi dokumenty. Pominu-li odpor některřch konzervativně smřšlejřcřch částř (biskupů) a oblastř uvnřtř anglikřnskě cřrkve, nedovedu si ani přř nejlepřř vřlř představit, jak by mohlo takově směrovřnř cřrkvnř praxe usnadnit ekumenickř dialog s tēmř cřrkvemi, kterě praktikujř tzv. „křest věřřcřch“. Jejich vřznam bude nejen v anglosaskēm světě podle mnohřch odhadů vzrřstat,¹⁴⁴ proto se mi zdř z hlediska ekumenickěho snaženř pošetilě, snažit se postavit hlubřř jednotu na tak vratkēm zřkladě. Dovedu si představit, že z druhě strany by tento krok mohl břt vyklřdřn jako dalřř dřkaz ũpadku vřtřsinově cřrkve, kterř nejenže křtř nemluvnřta, kterř nemohou mřt sama vřru, ale navřc je nechřvř přřjřmat, kdřž nerozliřujř tělo a krev Přeň. Tato praxe bude nevyhnutelně vnřmřna v těchto společenstvřch jako odsouzenřhodnř a zavrženřhodnř. Proto si myslřm, že ve svēm dřsledku udělř ekumenickēm hnutř medvėdř sluřbu a to hlavně ve vztahu s cřrkvemi, kterě nemluvnřta nekřtř. Pokud by současně s přřjřmřnřm nemluvnřt pokračovala praxe křtu udělovaneho bez rozdřlu vřsem kandidřtřm, bude to pro mnohě přřklad, ne-li dřkaz, bezbořnosti lidovřch cřrkvř par excellence. A kdo z lidř, kterř se dnes na liturgickřch reformřch podřlejj, mřže zaruřit, že to tak v mnohřch přřpadech neskončř? Sřm bych se k takovēm kroku v současně situaci asi neodvřzil.¹⁴⁵

2.2.2. Novodobě křestnř rity

V současně době se po celēm anglikřnskēm společenstvř pouřivř řada novřch křestnřch ritů, kterě jsou vřsledkem obnovnřch snah uvnřtř anglikřnskě cřrkve. Liturgickř obnova se projevila předevřřm v ũsilř mnohřch liturgistů vytvořit rity křestřnskě iniciace, kterě by vřce reflektovaly proměněně společenskě poměry, postavenř cřrkve, vřsledky břdřnř a v neposlednř řadě také zvřšeně ekumenickě povědomř. Nově rity začaly vznikat v 70. letech minulěho stoletř, vřtřřina z nich spatřila světlo světa v 80. letech a neustřle přřbřvřjj dalřř. Jednř se buď o alternativy k etablovanřm ritům nebo o částř novřch modlitebnřch knih, kterě postupně vznikajř. Problēmem je teologickř dvojznačnost novřch a starřch ritů, kterě platř na mnoha mřstech současně. Dalřř problēm byl mnohdy s jejich přřjetřm, eventuálně schvřlenřm.¹⁴⁶ Některě zřstaly bez něho, jině se dlouho pouřivřly přřpadně dosud pouřivřjj na experimentřlnř břzi. Jejich

¹⁴⁴ Viz. např. NOSKA, Martin. *Novř hnutř v cřrkvi a postmodernř spiritualita*. [s.l.], 2007. 34 s. Univerzita Karlova v Praze. Evangelickř teologickř fakulta. Vedoucí bakalřřskě práce Dr. Jan Lachman.

¹⁴⁵ Srov. DAVIS, Brian, BROWN, Tom. Child Communion : How It Happened in New Zeland. In HOLETON, David R. *Growing in Newness of Life : Christian Initiation in Anglicanism Today*. Toronto : The Anglican Book Centre, 1993. Patterns of Initiation: An Anglican Mosaic. s. 188-192.

¹⁴⁶ Srov. MITCHELL, Marked as Christ's Own Forever, In HOLETON, s. 160: „...komise je schopnř vytvořit ritus, kterř je pěkně uspořřdanř, konzistentnř a kterř mřže břt logicky vysvřtlen. Bohužel, tato komise vřtřřinou nemř pravomoc schvřlit ũžívřnř tohoto ritu. Dalřř změny jsou přřdklřdřny tēmř, kterř takovou moc majř, ale jimž chybř odbornř zpřsobilost...“

autoři jsou přesvědčeni, že nelze opustit nastoupenou cestu i přes rozličné problémy, které se na cestě vyskytly.¹⁴⁷ Přestože jsou novodobé rity používané v různých částech anglikánského společenství rozdílné a jednotlivé části řádu mohou být nazvány různě, jejich základní struktura se příliš nemění.¹⁴⁸

Shromáždění

Boží slovo

Dotazování se kandidáta

Díkůvzdání nad vodou

Křest

Závěrečné modlitby *nebo* slavení eucharistie

Propuštění

Pokud je součástí křestního ritu i konfirmace, potom bezprostředně po křtu následuje pomazání olejem doprovázené modlitbou a vzkládáním rukou. Rity katechumenů nejsou zatím příliš časté, ale již existují alternativy k běžnému pořádku.

V následující části nemůžu podat přehled a srovnání všech v současné době používaných křestních ritů napříč anglikánským společenstvím – to by vydalo na samostatnou práci. Spíše mi půjde o to ukázat na několika příkladech nové trendy liturgického slavení křtu a ilustrovat tak výše řečené. Pro tento účel jsem zvolil křestní ritus kanadských anglikánů z knihy *Book of Alternative Services* (BAS). Tento ritus reflektuje závěry Linských dokumentů.¹⁴⁹ Už jeho zasazení v knize a postavení konfirmace nám o tom může mnohé prozradit.¹⁵⁰ Pro srovnání jsem použil křestní ritus amerických episkopálů (BCP79).¹⁵¹ Jako zástupce moderních křestních ritů mi posloužil ritus ze souboru současných anglických bohoslužebných knih *Common Worship* (CW).¹⁵² Jako referenční materiál občas uvádím starší křestní ritus z *Alternative Service Book* (ASB).¹⁵³

¹⁴⁷ Srov. FLYNN, Kevin. A Survey of Current Anglican Initiation Rites. In HOLETON, David R. *Growing in Newness of Life : Christian Initiation in Anglicanism Today*. Toronto : Anglican Book Centre, 1993. Rites of Initiation. s. 172–173

¹⁴⁸ Následující strukturu vykazují zkoumané severoamerické rity a proto ji zde uvádím. Předpokládám, že se jí drží i další novodobé křestní rity, které vznikly ve sledovaném období. Srov. tamtéž, s. 174–175

¹⁴⁹ Narozdíl od alternativní bohoslužebné knihy vydané v Anglii v roce 1980.

¹⁵⁰ Srov. BAS, Table of Contents, s. 5 a 6

¹⁵¹ Kompletní vydání *The Book of Common Prayer* Episkopální církve v USA z roku 1979 je dostupné z WWW: <http://justus.anglican.org/resources/bcp/bcp.htm> Přestože bohoslužebná kniha amerických episkopálů vyšla již v roce 1979, užívají severoamerické křestní rity mnohé podobné prvky a vůbec mají mnoho společného.

¹⁵² Veškeré texty *Common Worship* včetně iniciačních ritů jsou dostupné z WWW: <http://www.cofe.anglican.org/worship/liturgy/commonworship/texts/>

¹⁵³ Jde o dříve používaný křestní ritus, jehož autorizované užívání v Anglii pozvolna končí.

2.2.3. Severoamerické pojetí

Je mi jasné, že anglické a severoamerické rity nereprezentují celé anglikánské společenství, ale existují, myslím, dobré důvody pro jejich volbu. Kromě dobré dostupnosti se jedná o to, že uvedené oblasti svým způsobem udávají tón významné části anglikánského společenství. Ať už vezmeme v potaz hledisko historické, ekonomické nebo kvantitativní.

Pokud jde o to kdy a kdo se ke křtu shromažďuje, vykazují anglikánské rity značný rozptyl. Dnes už asi nepřekvapí požadavek, že křest by se měl slavit při veřejné bohoslužbě.¹⁵⁴ Zde existují v podstatě tři možnosti: nedělní eucharistie, liturgie hodin nebo samostatná křestní bohoslužba.¹⁵⁵ Bez dalšího uvedme, že severoamerické rity uvádějí jako odpovídající kontext křtu nedělní eucharistií nebo jiný svátek.¹⁵⁶

Pokud se týče vhodné doby liturgického roku, doporučené jsou následující křestní termíny: velikonoční vigilie, Letnice, svátek Všech svatých nebo neděle po svátku Všech svatých, svátek Křtu Páně (neděle po Zjevení Páně). Pokud se z pastoračních důvodů slaví křest v období mezi Letnicemi a slavností Všech svatých, uvádí BAS ještě svátek Proměnění Páně a Povýšení svatého kříže.¹⁵⁷

Úvodní část každého ritu by měla sjednotit shromážděný lid v jedno společenství, které je připravené naslouchat Božímu slovu. Tomu slouží úvodní pozdrav předsedajícího a společné aklamace lidu¹⁵⁸, které uzavírá ztišení k modlitbě a příslušná kolekta.

Následují starozákonní čtení, žalm, novozákonní čtení a evangelium podle ustanoveného pořádku. Jak americký tak kanadský křestní ritus volí nedělní resp. příslušná sváteční čtení. Obecně rity, které upřednostňují slavení křtu v kontextu nedělní eucharistie, preferují řádná nedělní čtení nebo čtení pro jiný vhodný křestní termín. Přesto poskytují také vlastní čtení pro příležitost křtu.¹⁵⁹

¹⁵⁴ Srov. FLYNN, A Survey of Current Anglican Initiation Rites. In HOLETON, s. 176: „Přesto i nově sestavené křestní rity zachovávají formuláře pro křest uskutečněný v nouzi, který se odehrává v případě čerstvě narozených dětí v rodinném zázemí.“

¹⁵⁵ Srov. tamtéž, s. 175

¹⁵⁶ Agenda anglikánské církve v Kanadě, *Liturgika : zdrojové texty a materiály* [CD-ROM]. Praha : Sít', 2001, s. 3: „Křest je řádně proveden v rámci slavení eucharistie jako hlavní bohoslužby v neděli nebo na jiný svátek.“

¹⁵⁷ Tamtéž, s. 16: „Pro křest se obzvláště hodí velikonoční vigilie, Letnice, slavnost Všech svatých nebo neděle po slavnosti Všech svatých a svátek Křtu našeho Pána (první neděle po Zjevení Páně). Doporučuje se, pokud je to možné, aby se křty ponechávaly na tyto dny nebo na příležitosti, kdy je přítomen biskup.“

Srov. FLYNN, A Survey of Current Anglican Initiation Rites. In HOLETON, s. 176–177

¹⁵⁸ Viz. například: „Je... jedna naděje, kterou k nám volá Bůh; ... jeden Bůh a Otec všech.“

¹⁵⁹ Agenda anglikánské církve v Kanadě, *Liturgika : zdrojové texty a materiály* [CD-ROM]. Praha : Sít', 2001, s. 17: „Modlitby, čtení a preface jsou vzaty z příslušného dne. Jsou-li čtení nevhodná, mohou být vybrána ze seznamu uvedeného výše, a prefaci lze použít velikonoční nebo letniční.“

Pro výběr řádných čtení se používá ekumenického lekcionáře (RCL).¹⁶⁰ Kanadští anglikánové se přiklonili k používání ekumenického lekcionáře i ve farnostech, kde se při nedělní bohoslužbě nadále používá BCP62.¹⁶¹ Američtí presbyteriáni se ke stejnému kroku odhodlali až v roce 2006, rozhodnutí platí od konce minulého roku.¹⁶²

Po kázání pokračuje křestní liturgie v obou sledovaných ritech představením kandidátů. Zajímavou změnou je, že pokud proběhlo představení kandidátů během katechumenátu (týká se dospělých osob), může být nyní vypuštěno.¹⁶³

Po zřeknutí se zlého, závazku kandidátů, kmotrů a celého shromáždění následují v BAS modlitby za kandidáty. V BCP79 následují až po vyznání víry, které zde předchází žehnáním vody. Přímluvné modlitby mají formu litanie, v obou případech bezprostředně následuje žehnání vody. Pořadí jednotlivých prvků v kanadském a americkém křestním ritu se tedy mírně liší. Americký formulář navíc na tomto místě umožňuje biskupovi, aby konsekroval křížmo.

Křest se provádí ve jménu Otce, i Syna, i Ducha svatého ponořením nebo politím vodou.

Po křtu následuje označení křížem na čele (křížmem) a modlitba za sedmero darů Ducha svatého. Americký ritus preferuje obrácené pořadí. Rubrika sice připouští stejné pořadí jako v BAS, ale oddělení modlitbou je možná vhodné, aby nedošlo k záměně pomazání po křtu se křtem samotným.

Kanadský ritus původně končil předáním křestní svíce, nyní je možné závěr ritu obohatit o další obřady.¹⁶⁴ Americký ritus končí přivítáním (přijetím) nově pokřtěného do shromáždění (BCP79), následující pozdravení pokoje uvádělo eucharistickou část bohoslužby.

Jako vhodná čtení ke slavení křtu jsou uvedena například tato:

Ez 36,24–28

Ř 6,3–5

Ř 8,14–17

2 K 5,17–20

Mk 1,9–11

J 3,1–6

Zajímavé je, že pouze BCP79 verze nabízí také tradiční Mk 10,13–16. Při výběru SZ čtení umožňuje výběr ze kteréhokoliv SZ čtení velikonoční vigilie. BAS oproti tomu nabízí pouze Iz 55,1–11.

¹⁶⁰ Srov. <http://www.commontexts.org/rcl/faq.html> nebo *Ekumenický lekcionář ve srovnání s dalšími lekcionáři*. K vydání připravil Pavel Hradilek. Praha : Sít, 2004. 28 s.

¹⁶¹ Srov. Book of Alternative Services Evaluation Commission. *Final Report to the General Synod of the Anglican Church of Canada*. Toronto : Anglican Book Centre, June, 1995. Appendix 3, s. 89 a dále srov. http://en.wikipedia.org/wiki/Book_of_Alternative_Services

¹⁶² Srov. http://ecusa.anglican.org/19625_19606_ENG_HTM.htm

¹⁶³ Jedná se o novodobý dodatek k původnímu křestnímu ritu v BAS, který souvisí s dalším rozvojem katechumenátu. Srov. Rites of Initiation [online], s. 7 a 21. Nově dostupný z WWW: <http://www2.anglican.ca/faith/worship/catechumenate/documents/InitiationRites.pdf>

¹⁶⁴ Srov. tamtéž, s. 22–23

Určitě stojí za povšimnutí, že BCP79 uvádí alternativní závěr ritu pro případ, kdy se neslaví eucharistie. Stále se počítá s možností, že křest bude vysluhován bez eucharistie. V BAS z roku 1985 tato možnost není, nicméně po alternativním závěru volala řada uživatelů křestního ritu.¹⁶⁵

Další poměrně významnou změnu, kterou přinesla do novodobé tradice bohoslužebných knih ASB, je sloučení křtu dospělých a dětí do jednoho ritu.¹⁶⁶ Takový ritus potom obsahuje další instrukce, jak postupovat v případě, když kandidát není schopný odpovídat sám za sebe. V pozadí těchto změn je snad silící přesvědčení, že normálním a normativním kandidátem křtu je dospělý člověk. Zdá se tedy, že vytváření speciálních ritů „pro ty, kdo jsou zralejšího věku“, je definitivně odzvoněno.¹⁶⁷

Vskutku nečekanou změnou je návrh ritualizované formy pro díkůvzdání za dar dítěte. Je to snad poprvé, kdy nějaký ritus počítá s odložením křtu dítěte na pozdější dobu, ať už z jakéhokoli důvodu. Zmíněný ritus odpovídá změně paradigmatu ohledně křtu dětí a to je zřejmě důvod, proč si podobný ritus našel cestu i do dalších novodobých knih anglikánů. Nicméně i na něj se snesla vlna kritiky z konzervativních kruhů a je jasné, že někteří by ho v bohoslužebných knihách raději neměli.¹⁶⁸

2.2.4. Novou cestou

Z výše uvedeného zkoumání křestního ritu kanadských anglikánů můžeme vidět úsilí o obnovu praxe křesťanské iniciace v duchu uvažovaných principů. Jak už jsem napsal, v 70. a 80. letech minulého století vznikla celá řada více či méně obnovených křestních ritů. Některé z nich měli možnost alespoň z části reflektovat Lidské dokumenty, jiné ne. Zřejmě z důvodu určité disperze a silné rozdílnosti iniciačních ritů v rámci AC vznikla na půdě IALC snaha o společné formulování zásad křesťanské iniciace v dnešním anglikanismu. V roce 1991 spatřil světlo světa finální dokument *Walk in Newness of Life*,¹⁶⁹ který udává směr, kterým by se měla křesťanská iniciace v anglikánské církvi ubírat. Ačkoliv měl a má jako řada podobných dokumentů problémy s recepcí v rámci tak širokého společenství, jakým Anglican Communion bezesporu je, přesto bude užitečné, když si jeho hlavní zásady alespoň stručně shrneme.

¹⁶⁵ Srov. Book of Alternative Services Evaluation Commission. *Final Report to the General Synod of the Anglican Church of Canada*. Toronto : Anglican Book Centre, June, 1995. Appendix 3, s. 91–92

¹⁶⁶ Srov. <http://www.associatedparishes.org/Articles/Article.aspx?id=37>

¹⁶⁷ Srov. tamtéž

¹⁶⁸ Srov. Book of Alternative Services Evaluation Commission. *Final Report to the General Synod of the Anglican Church of Canada*. Toronto : Anglican Book Centre, June, 1995. Appendix 3, s. 86

¹⁶⁹ *Walk in Newness of Life: the Findings of the International Anglican Liturgical Consultation*. Toronto : Anglican Consultative Council, c1991.

- a) Obnova křestní praxe je integrální součástí misie a hlásání evangelia.
- b) Křest je pro lidi každého věku, pro dospělé i děti (nemluvňata).
- c) Křest je úplná svátostná iniciace a vede k účasti na eucharistii.
- d) Katechumenát je model přípravy ke křtu a křestní formace.
- e) Ať už se při křtu užívá jakéhokoli jazyka, vyznání víry a křestní formule by měly nadále zmiňovat Boha jako Otce, Syna, a Ducha svatého.
- f) Jednou přijatý křest je neopakovatelný a jakékoli obnovné rity se musí vyvarovat nesprávného výkladu jako opakovaného křtu.
- g) Pastorační ritus konfirmace může být delegován biskupem na presbytera

2.2.5. Kritika z vlastních řad

Asi nejsilnější kritika novodobých křestních ritů zaznívá od lidí sdružených kolem Prayer Book Society.¹⁷⁰ Ti se snaží ukázat, že novodobé křestní rity zavádí novou křestní zbožnost, která nemá oporu v tradici BCP, tudíž ani své místo v anglikanismu.¹⁷¹

Nové rity podle PBS záměrně opomíjejí otázku dědičného hříchu, a tím otevírají dveře pelagiánské herezi. Kající úkony při některých bohoslužbách úplně chybí, nebo jsou pouze volitelné (kromě popeleční středy).

Dovolím si zde odcitovat dva odstavce z *Machray Review*, které velice jasně a pregnantně shrnují námitky ze strany PBS vůči novým ritům, které jsou mnohými považovány za dokonalé:

„Tato křestní zbožnost je také patrná v tlaku na připuštění pokřtěných dětí k přijímání, k čemuž jsme vybízeni velkou silou, ale, jak se obávám, s málo důkazy, že všechny argumenty pro křest malých dětí jsou zároveň argumenty pro jejich přijímání; že anglikánská tradice byla v tomto případě neskutečně nekonzistentní a že pokud posuneme jejich připuštění k přijímání dokud nedosáhnou věku rozlišování, vlastně je exkomunikujeme, krutě je vyloučíme a to je důvod, proč nemáme mladé lidi, kteří by přicházeli do církve.“

Otevřené odhalení záměrů „reformátorů“ v případě konfirmace je dodnes předmětem sporu uvnitř anglikanismu. Není tedy divu, mnozí zástupci PBS na to hlasitě poukazují:

„Navíc nový pohled na křestní zbožnost v BAS v sobě zahrnuje předpoklad, že musíme zrušit konfirmaci. (Task Force on Confirmation to tak vskutku doporučil.) Oni v podstatě říkají, že konfirmace nemá žádné místo a žádné odůvodnění, pokud je patřičně doceněn význam křtu (křest samotný).“¹⁷²

¹⁷⁰ Srov. tamtéž a dále http://en.wikipedia.org/wiki/Book_of_Alternative_Services

¹⁷¹ Srov. DUNBAR, Gavin. Baptism in the Prayer Book and the BAS. *The Machray Review : a publication of The Prayer Book Society of Canada* [online]. 1998, is. 4 [cit. 2008-07-14]. Dostupný z WWW: <http://prayerbook.ca/library/machray/issue4/machray4d.htm>

¹⁷² Tamtéž.

2.2.6. Common Worship

Za pomyslný vrchol obnovných snah liturgického hnutí lze v mateřské církvi anglikánského společenství považovat alternativní soubor liturgických knih a dalších materiálů Common Worship. Ty měly za úkol nahradit předcházející alternativní bohoslužebnou knihu k BCP, totiž *Alternative Service Book* z roku 1980. Mezitím se ovšem změnil celý přístup k „reformě“, a tak první texty shromažďované od 80. let a první knihy autorizované v roce 2000 znamenaly mnohem větší změnu, než by se dalo původně očekávat. Dlouhý proces shromažďování, testování, opravování a doplňování, schvalování a konečně publikace rozsáhlého materiálu je téměř u konce.

Více než o jednu normativní bohoslužebnou knihu se nyní jedná o celý soubor materiálů, který je rovněž dostupný v elektronické podobě a připravený k tvůrčímu užití ve farnostech a v jednotlivých společenstvích. Zachována je struktura jednotlivých obřadů, ta je ovšem přístupná určitým variacím a hlavně umožňuje užití alternativních či dokonce vlastních textů. Navíc poskytuje celou řadu zdrojových textů, které je možno použít v různých částech liturgického roku a při různých příležitostech a několik naprosto nových samostatných ritů, které mají přizpůsobit bohoslužebný život anglikánské církve současným potřebám anglické společnosti.

Tento revoluční princip se uplatňuje i při slavení křtu. Zajímavé je, že křest najdeme v hlavním svazku bez konfirmace. Tu nalezneme až v dalším svazku *Christian Initiation* společně s dalšími rity křesťanské iniciace.¹⁷³ To vyjadřuje jednak teologický posun ve vnímání konfirmace v anglikanismu, ale i neustálý vývoj a pokračující diskuzi k této otázce.

Křestní ritus v CW se snaží setřít rozdíly mezi křtem těch, kteří jsou schopni odpovídat sami za sebe a těmi, kteří nejsou schopni odpovídat sami za sebe. Nicméně při prezentaci kandidátů může po otázce „chceš být pokřtěn?“ následovat svědectví. Křestní rozhodnutí alternativně povoluje použít tradiční jazyk ASB. Jinak nový ritus používá současný jazyk.

Křestní liturgie v CW obsahuje narozdíl od BAS (ale stejně jako BCP79) alternativní zakončení, pokud bezprostředně po křtu nenásleduje eucharistie. V tom případě končí křest modlitbami (zakončené modlitbou Páně) a posláním, které obsahuje závěrečné požehnání, předání svíce a propuštění. Pokud následuje eucharistie, tvoří poslání včetně předání rozžaté svíce samotný závěr bohoslužby. Eucharistie se tedy stává integrální součástí křestní bohoslužby, nicméně stále je zachována možnost slavit křest mimo kontext nedělní eucharistie.

¹⁷³ Srov. <http://www.cofe.anglican.org/worship/liturgyc/commonworship/texts/>

2.3. Luteráni (severoamerické pojetí)

Jak už jsem naznačil dříve, situace v severní Americe je z hlediska ekumenické spolupráce na vývoji nových liturgických forem poněkud výjimečná. A to platí nejen mezi anglikány a presbyteriány (to jsme mohli sledovat na iniciačních ritech v předchozí části), ale nadstandardní vztahy panují i mezi kanadskými anglikány a luterány, kteří spolu sdílejí plné společenství.¹⁷⁴ Dlouhodobá spolupráce na projektu *Renewing Worship* vyústila v roce 2006 ve vydání nové kolekce bohoslužebných knih kanadských luteránů pod názvem *Evangelical Lutheran Worship*.¹⁷⁵ Nepřekvapí tedy, že luterský křestní ritus vzešlý z RW¹⁷⁶ má podobnou strukturu jako ritus kanadských anglikánů:

Shromáždění u křtitelnice (uvedení křtu)

Představení kandidátů

Zřeknutí se zlého

Vyznání víry

Díkůvzdání nad vodou

Křest

Vzkládání rukou

Označení křížem [pomazání olejem]

[Obléknutí bílého roucha]

[Předání hořící svíce]

Přijetí do shromáždění (přivítání)

Ale asi bychom nečekali, že luterský ritus obsahuje (třebaže volitelně) všechny prvky, které Luther ve své druhé revizi křestního ritu zrušil a proti kterým Bucer ve své Cenzuře BCP namítal.¹⁷⁷

Pokud se týká pomazání po křtu, najdeme ho v *Lutheran Book of Worship*¹⁷⁸, ačkoliv Luther měl na mazání vůbec a na závěrečné biskupské pomazání velmi vyhraněný názor. Podobně jako většina reformátorů...¹⁷⁹

¹⁷⁴ Viz. <http://www2.anglican.ca/faith/worship/common-worship.htm>, dále k tématu srov. Filipi, *Křesťanstvo*, s. 146

¹⁷⁵ Viz. <http://www.augsburgfortress.org/worship/evangelicallutheranworship/default.jsp> srov. <http://www2.anglican.ca/faith/worship/plr.htm> a dále <http://www.worship.ca/> odkaz ELW

¹⁷⁶ Holy Baptism and Related Rites. *Renewing Worship*, Volume 3. Holy Baptism. s. 1–19 původně dostupný z WWW: <http://archive.elca.org/worship/worship/sacraments/baptism.html> není v současné době na uvedené adrese k dispozici, zřejmě kvůli dočasnému charakteru autorských práv, které se na něj vztahují a které jej uvolnily pro zkušební použití ve farnostech

¹⁷⁷ Viz. první část práce kap. 1.1.3. a 1.2.4.

¹⁷⁸ Srov. Mitchell, *Marked as Christ's Own Forever*, in HOLETON, s. 152–153

¹⁷⁹ Srov. cit. viz. pozn. 19 a HOLETON, David R., *Křesťanská iniciace*, *Liturgika : zdrojové texty a materiály* [CD-ROM]. Praha : Sít', 2001, s. 28–29: „Luther: Dovoluji vám biřmovat, pokud je známo, že Bůh o tom nic neřekl, a také o tom nic neví, a že to, co říkají biskupové, je nepravdivé. Vysmívají se Bohu, když říkají, že jde o Boží svátost, zatímco je pouze o lidský vynález. O manželském životě (1522)“

Současné rity severoamerických luteránů užití oleje znovu oceňují...¹⁸⁰

Z úvodních poznámek k ritu je zřejmé, že se jedná o novodobý ritus plně křesťanské iniciace, který počítá se slavením křtu v rámci hlavního nedělního shromáždění v kontextu hlášeného Slova a eucharistického stolování.¹⁸¹

Zbývá ještě zodpovědět otázku, jak to, že se některé dříve odmítnuté formy znovu objevují a pokládají za nosné. David Holeton to vysvětluje následovně: křestní rity obsahovaly prvky původně zamýšlené pro dospělé (a děti), které byly srozumitelné samy za sebe, když byli křtěni dospělí, AVŠAK které se staly neprůhlednými („temné a nicneřikající obřady“), když byly vztaženy na děti... tj. rity zůstávají, ale ztrácejí svůj význam, protože jsou vykonávány u nepřiměřených kandidátů – buď pouze u dětí, nebo dokonce u nevěřících.¹⁸²

K významu jednotlivých částí ritu uvedu ještě jeden komentář: „Protože obrazy křtu jsou tak bohaté, liturgie začaly rychle používat rozmanité symboly a znamení/konání k interpretaci bohatství milosti Božího jednání ve křtu. A tak nalézáme v křestním konání nejen použití vody, ale také křížma, vzkládání rukou, předávání světla a křestního roucha. Bylo by nesprávné propůjčovat těmto starobylým obřadům nějaký zvláštní význam nebo účinnost nezávislou na významu křtu jako celku.“¹⁸³

Na závěr ještě uvedu další prvky liturgické obnovy s několika poznámkami:
Obnovený katechumenát.

V této práci jsem se téměř nezabýval obnovením katechumenátu, ačkoliv tvoří jeden z hlavních prvků liturgické obnovy v proměněném společenském kontextu, ve kterém se většina západních církví nachází. Snad každý z výše uvedených novodobých ritů obsahuje dodatky nebo provizorní opatření nebo alternativní pojetí v případě probíhajícího katechumenátu – před křtem. Významně se tím mění i obsah křestních ritů samotných, např. vypadá prezentace. Nicméně jsem přesvědčený, že jakkoliv pozitivní je dopad před křestní přípravou v post-křesťanském světě, z hlediska křestních ritů podporují nežádoucí dichotomii křtu dospělých a nemluvnat. Při zachování benevolentní křestní praxe v případě nemluvnat mi důkladná křestní příprava dospělých nedává příliš smysl.¹⁸⁴ Myslím, že potom je reptání třeba i ze strany katechumenů oprávněné.

¹⁸⁰ Srov. Holy Baptism and Related Rites. Renewing Worship, Volume 3. Holy Baptism. p. 3. Podrobnější vysvětlení můžeme nalézt v sekci častých dotazů webového archívu ELCA [Evangelical Lutheran Church in America]: <http://archive.elca.org/worship/faq/liturgy/oil.html>

¹⁸¹ Srov. *Holy Baptism and Related Rites*. Renewing Worship, Volume 3. Holy Baptism. 2, Notes on the Rite, s. 1 a 19

¹⁸² Tuto myšlenku jsem získal z přednášek prof. Holetona i ze soukromých konzultací.

¹⁸³ Crockett, *Theological Foundations*... In Holeton, s. 41: Report of the Confirmation Task

¹⁸⁴ Přísnější praxe předpokládá období formace pro rodiče, kteří žádají o křest dítěte. Srov. The Toronto Paper on the Catechumenal Process: „...pokud je uchazeč nemluvně, měli bychom pomáhat rodičům v přípravě na opětovné potvrzení jejich vlastních křtů (protože oni

John Hill, jeden z hlavních motorů obnoveného katechumenátu v Kanadě, si nedávno položil otázku, co se můžeme naučit o získávání učedníků ze způsobu, jakým to činil Ježíš. Odpověď je zarážející: „Překvapivě, ve vsí práci, která se v církvi při obnově katechumenátu až do dnešního dne udělala, bylo, myslím, pozoruhodně málo vytěženo z Ježíšova způsobu získávání učedníků. Ve své práci *Making Disciples* jsem se o tom sotva zmínil.“¹⁸⁵ To je od člověka, který stvořil mnoho ritů pro katechumeny, samo o sobě omračující vyznání. Je jen k větší Boží slávě a ke cti tohoto renomovaného odborníka v oboru, že došel k takovému závěru a vydal se znovu na cestu.

Nové uspořádání liturgického prostoru.

Další oblastí obnovy liturgie, která má bezprostřední vliv na slavení křestní liturgie a prožívání křtu je architektonické uspořádání prostoru, ve kterém se křest odehrává. Existují ukázkové i odstrašující příklady. V souvislosti s obnoveným prožíváním křestní symboliky bych jmenoval alespoň centrální umístění křtitelnice nebo použití takových stavebních prvků, které umožňují hojnější použití vody (nejlépe tekoucí) případně celé ponoření křtěnce. Naneštěstí jsou tyto stavební úpravy často velmi nákladné a na některých místech (např. památkově chráněné objekty) dokonce nemožné.

Rehabilitace symbolického jednání.

Raná církev používala při liturgii symbolické vyjadřování. Myšlení mnoha reformátorů bylo orientované na text – konsensus je možný, ale hledá se zatím pouze na verbální úrovni. Symbol poskytuje širší možnost identifikace, protože je narozdíl od textu jazykem základním. Ovšem identifikace je nemožná nebo přinejmenším značně ztížená pro ty, kdo se pohybují na rovině textu a tam hledají konsensus, nenechají promluvit symbol vlastním jazykem, mají postavenou bariéru, ale někdy se neubrání, a ta se sama protrhne, což poukazuje na hlubší zkušenost, větší sílu symbolu a symbolického jednání, kterému až kritická reflexe vrátí jeho dřívější – často na okraji vyhrazené – místo.

zastupují dítě při slibech a protože oni přebírají zodpovědnost za formování víry dítěte) Catechumenal Rites: „Když je přijetí do křesťanského života [katechumenátu] požadováno pro nemluvňata nebo malé děti, rodiče mohou odpovídat za ně. [Protože] „oni sami vstupují do období formace s výhledem na opětovné potvrzení své vlastní křestní smlouvy a [do období] hledání Božího vedení při křesťanské výchově svých dětí.“

¹⁸⁵ HILL, John W. B., *Making Disciples the Way Jesus Did : René Girard and the Future of Baptismal Catechesis*. *OPEN : journal of the associated parishes for liturgy and mission [online]*. 2006, Pentecost edition. Dostupný z WWW: <http://www.associatedparishes.org/Articles/Article.aspx?id=1>

Závěr

Na závěr si dovolím odpovědět na otázku, která stála u zrodu myšlenky mé práce a která byla červenou nití celého mého úsilí. Totiž, je-li současné hnutí liturgické obnovy ekumenické ve své podstatě a v nejširším smyslu slova.

Po prostudování celé řady knih a z osobní zkušenosti s životem i praxí tzv. liturgických (rozuměj tradičních) i neliturgických (rozuměj těch, které vlastní normativní tradice – včetně závazných liturgických forem – teprve utvářejí) církví a společenství se neubráním dvojakému tvrzení, že odpověď nemůže být jednoznačná.

Na jedné straně působí hnutí liturgické obnovy jako svorník mezi tradičními církvemi, které spojuje zájem o liturgii a její podobu. Zde bychom mohli jmenovat celou řadu pozitivních výsledků.

Na druhou stranu – a to pokládám za vlastní přínos této akademické práce – může snaha o určitou unifikaci a kodifikaci liturgicky správných forem vzbuzovat odpor u příslušníků církví, kteří toto bohatství liturgické tradice nesdílejí. Namnoze všechny snahy o obnovu liturgie považují, jak už jsem zmínil v českém kontextu, za „katolické“ nebo alespoň „katolizující“.¹⁸⁶ Tento často téměř iracionálně zastávaný postoj příslušníky určitého typu církví má své hluboké teologické a historické důvody.

Pokud bych tedy měl vést dělicí čáru mezi příslušníky různých církví, církevních uskupení a dalších útvarů, které mají spíše charakter společenství, hrubé rozlišení by ukazovalo, že zastánci a oponenti současné liturgické obnovy se dělí podle *body návratu*.

Jedná se podle mého názoru v ekumenickém hnutí o široce opomíjený problém propagované liturgické obnovy. Už samotný navržený termín nemusí být příliš srozumitelný, proto se u něho zastavím.

Znovu připomínám, že se nejedná o významné polarizace uvnitř jednotlivých církevních útvarů, které jsou samy o sobě velmi významné a časté. Jejich podstata leží v jiné oblasti, která je v ekumenickém prostředí často tematizována, účastníkům dobře známá a široce diskutovaná. Já mám na mysli hranici, která se týká mnohem více církevních typů, než jednotlivých společenství.

Je zřejmě dědictvím osvícenství stejně jako upřímné touhy křesťanů být věrni svým kořenům, že se všeobecně prosadil – a to mezi oběma skupinami – návrat k pramenům (*ad fontes*). Jenže zde podle mého názoru vzájemná shoda a úsilí o jednotu křesťanů (v první řadě) potažmo jejich liturgického konání (v druhé řadě?) končí. Obě velké skupiny se totiž liší v období, které považují pro svůj výzkum za normativní, liší se v *body návratu*.

¹⁸⁶ Rozuměj nátlakové ze strany katolické církve resp. příklánějící se ke katolickému pojetí.

Zatímco církve a společenství evangelikálního typu považují za zlatý věk dobu apoštolů (12+1), tedy přímých svědků Ježíšova působení a jeho vlastních učedníků, hnutí liturgické obnovy hledá (z pochopitelných důvodů) inspiraci především v době státem etablované církve po konstantinovském obratu.¹⁸⁷

Hodnocení období po konstantinovském obratu se u obou skupin významně liší, a to pak způsobuje řadu problémů při prosazování liturgické obnovy jako motoru ekumenického hnutí.

Z uvedeného tušíme, že se jedná primárně o historicko-teologický problém. Je také zřejmé, jak hodnocení jedné epochy dějin křesťanstva ovlivňuje postoje současníků při hodnocení současné liturgické obnovy.

Z praktických důvodů bych shrnul postoje příslušníků zmíněných církví do následujících pomocných kategorií:¹⁸⁸

a) indiferentní – pokud jsem se se snahami o liturgickou obnovu osobně nesetkal, nezajímá mě, co si to tam ty „katolíci“ kutí, stejně jde nejspíš pouze „o leštění mosazi na Titaniku“¹⁸⁹

b) agresivně-obranářský – katolická církev¹⁹⁰ se nás vždy snažila dostat zpět do svého lůna a když se jí to nepodařilo pomocí násilí ani přesvědčování, snaží se nás nově podmanit a ztročit alespoň prostřednictvím své pochybné liturgie¹⁹¹

c) teologicky-ostražité – jelikož vnější podoba slavení není pro tyto osvícené křesťany tak důležitá a jelikož jejich postoje jsou méně předsudečné, zaměřují se při svém setkání s „liturgií“ na teologickou správnost toho, co bylo řečeno a opravdovost toho, co bylo vykonáno – pohltit atmosférou liturgie se nechávají zcela výjimečně

d) sympatizující – velmi zřídka se objevuje postoj ocenění dílčích prvků liturgie, který vede k pravidelné participaci. Zmínil bych například prostor ke ztišení, relaxaci, oproti dramatickým evangelikálním shromážděním oceňují jistou nenáročnost, pasivitu a atomizaci; rozměr společenství a sounáležitosti s ostatními slavicími vnímají (z pochopitelných důvodů) opět zcela výjimečně.

¹⁸⁷ Zde odkazují na práci Martina Nosky, *Transformace eucharistie ve čtvrtém století*, která srozumitelnou formou přibližuje změny ve slavení eucharistie a jejich souvislost s proměnou křesťanství ve státní náboženství. Dokument je dostupný z webu teologického měsíčníku Getsemany na adrese <http://www.getsemany.cz/node/818>. Na otázku, proč je první tisíciletí pro řadu církví směrodatné, odpovídá z hlediska ekumenické eklesiologie Pavel Filipi. Srov. FILIPI, *Církev a církve*, s. 67 a dále zejména kapitoly 3 a 4.

¹⁸⁸ Typologie postojů, která následuje, vychází z vlastní zkušenosti.

¹⁸⁹ Jedná se o autentické postoje, které mají společný jmenovatel, že katolická, zde rozuměj všeobecná, církev se hluboce mýlí v podstatných věcech, proto ani upřímně míněné dílčí snahy nepovedou ke kýženému výsledku.

¹⁹⁰ Zde rozuměj skutečnou římsko-katolickou církev, která se konstituovala po Tridentském koncilu.

¹⁹¹ Rozlišování mezi katolickou mší a jemně propracovanou ekumenickou liturgií je často pod rozlišovací schopností zastánců uvedeného postoje.

e) oceňující – tento autenticky zastávaný postoj vyžaduje překročit výše uvedená stádia a podle mého názoru vede u evangelikálního křesťana ke krizi identity, v praxi jsem se s ním u lidí pevně zakotvených v evangelikálních sborech téměř nesetkal, důsledné ocenění všech prvků a rozměrů tradiční liturgie považuji u těchto lidí za naprostou raritu¹⁹²

Odpověď na otázku, kterou jsem si položil v úvodu závěrečné části, tedy skutečně nemůže být jednoznačná. Sám bych se přiklonil k tvrzení, že tradiční liturgie se může stát svorníkem křesťanů různých vyznání jen velmi obtížně.

¹⁹² Možnost překročit uvedené bariéry umožňuje snad jen moudrost od Boha, síla působení Ducha, z lidské strany pak odstraňování předsudků, vzdělávání a hlavně život v pravdě, lásce a upřímnosti, jež mohou „přesvědčit“ i „nepřesvědčené“.

Seznam literatury

BRIGHTMAN, F. E. *The English Rite : being a synopsis of the sources and revisions of The Book of Common Prayer*. 2nd rev. edition. London : Rivingtons, 1921. 2. sv. (s. 456–1068)

FISHER, J. D. C. *Christian Initiation : The Reformation Period*. 1st edition. London : S.P.C.K., 1970. 273 s. Alcuin Club Collections; sv. 51.

Knihovna svornosti : symbolické čili vyznavačské spisy evangelických církví Augsburské konfese. Odbornou revizi všech textů a uvedení k jednotlivým kapitolám sepsal Martin Wernisch; k vydání připravila a rejstříky sestavila Ema Suchá. 1. vyd. Praha : Kalich, 2006. 686 s.

LUTHER, Martin. *O svobodě křesťanské; Babylonské zajetí*. Přeložil Bohumír Popelář a Rudolf Říčan; úvodní studii o Lutherovi napsal J. L. Hromádka. Praha : Jan Laichter, 1935. 426 s.

WHITAKER, E. C. *Martin Bucer and The Book of Common Prayer*. 1st edition. Great Wakering : Mayhew-McCrimmon, 1974. 183 s. Alcuin Club Collections; sv. 55.

ESTEP, William Roscoe. *Příběh křtěnců : radikálové evropské reformace*. Z angl. orig. přel. Petr Macek. 1. vyd. Praha : Bratrská jednota baptistů, 1991. 266 s.

FILIPI, Pavel. *Křesťanstvo : historie, statistika, charakteristika křesťanských církví*. 3. upr. vyd. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 2001. 195 s.

FILIPI, Pavel. *Církev a církve : kapitoly z ekumenické eklesiologie*. 1. vyd. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 2000. 187 s.

OUTRATA, Filip. Křestní ritus ze Salisbury. In *Křesťanská iniciace : sborník studentských prací k 10. výročí Institutu ekumenických studií*. Praha : Sít', 2005. Křestní iniciační liturgie v pozdním středověku. s. 21-32.

TRIGG, Jonathan D. *Baptism in the theology of Martin Luther*. Leiden : E. J. Brill, 1994. 234 s. Studies in the history of Christian thought; sv. 56.

Elektronické zdroje a publikace dostupné online:

DEARMER, Percy. *Everyman's History of the Prayer Book*. 1st edition. London : Mowbray, 1912. 254 s. Dostupný z WWW: http://justus.anglican.org/resources/bcp/everyman_history/index.htm.

DUNBAR, Gavin. Baptism : in the Prayer Book and the BAS. *The Machray Review : a publication of The Prayer Book Society of Canada* [online]. 1998, is. 4 [cit. 2008-07-14]. Dostupný z WWW: <http://prayerbook.ca/library/machray/issue4/machray4d.htm>.

HILL, John W. B. What meaning has infant baptism in a post-Christian world?, *OPEN : journal of the associated parishes for liturgy and mission* [online]. Winter-Spring 2001, vol. 46-47, no. 4,1 [cit. 2008-07-04], s. 10–12. Dostupný z: <http://www.associatedparishes.org/Articles/Article.aspx?id=37>, či v PDF: <http://www.associatedparishes.org/pdf/open2001winter-spring.pdf>

HOLETON, David R. Křesťanská iniciace. *Liturgika : zdrojové texty a materiály* [CD-ROM]. Praha : Sít', 2001. 34 s.

HRADILEK, Pavel. Liturgická obnova římskokatolické církve u nás. *Getsemany : křesťanský měsíčník* [online]. Únor 2008, roč. 2008, č. 191 [cit. 2008-07-13]. Dostupný z WWW: <http://www.getsemany.cz/node/1248>.

KRAFT, Sigisbert. Liturgické hnutí kdysi - živá bohoslužba dnes. *Getsemany : křesťanský měsíčník* [online]. Červen 2005, roč. 2005, č. 162 [cit. 2008-07-13]. Dostupný z WWW: <http://www.getsemany.cz/node/747>.

PROCTER, Francis, FRERE, Walter Howard. *A New History of the Book of Common Prayer with a Rationale of its Offices*. 3rd edition with corrections and alterations. London : MacMillan, 1910. 699 s. Dostupný z WWW: <http://justus.anglican.org/resources/bcp/Procter&Frere/index.htm>.

Agenda anglikánské církve v Kanadě. *Liturgika : zdrojové texty a materiály* [CD-ROM]. Praha : Sít', 2001. 19 s.

Seznam zkratek

AC *Anglican Communion*

ASB *Alternative Service Book*

BAS *The Book of Alternative Services*

BCP *The Book of Common Prayer*

CW *Common Worship*

ELW *Evangelical Lutheran Worship*

IALC *International Anglican Liturgical Consultation*

PBS *Prayer Book Society*

RCL *Revised Common Lectionary*

RW *Renewing Worship*